

Tolkning av sjöförsäkringsavtal

Av advokat JONAS ROSENGREN

Sjöförsäkringen innefattar olika slags försäkringar för risker med anknytning till sjöfart, offshoreverksamhet och transporter. Försäkringarna regleras främst av branschomfattande standardavtal och träffas i huvudsak inte av försäkringsavtalslagens tvingande bestämmelser. Nyligen har utarbetats gemensamma nordiska sjöförsäkringsvillkor, vilket medför att nordisk rättspraxis får allt större betydelse för svenska förhållanden. I förevarande artikel undersöks och diskuteras nordisk tolkningspraxis på sjöförsäkringens område med beaktande av den rättsutveckling som skett kring tolkningen av andra slags försäkringsavtal och kommersiella standardavtal. Den behandlar också frågor som uppstår kring tolkningen av villkor som har upprättats mot bakgrund av en annan lag är den som är tillämplig på försäkringsavtalet. Flera av de frågor som diskuteras är av intresse även för tolkningen av andra slags kommersiella försäkringsavtal.

1 Inledning

Sjöförsäkring är en samlingsbeteckning för olika slags försäkringar för risker som det försäkrade intresset utsätts för till sjöss.¹ Försäkringarnas utformning och avgränsning mot varandra präglas av den historiska och internationella utvecklingen på området och har ett nära samband med sjörättens ansvars- och riskfördelningsregler. Till sjöförsäkringen räknas vanligen också försäkring av mobila anläggningar för oljeutvinning till havs (s.k. mobile offshore units). Annan transportförsäkring anknyter nära till regleringen av sjöförsäkringsavtal och ger upphov till liknande tolkningsfrågor.

På grund av försäkringstypernas särdrag behandlas sjö- och transportförsäkringen i regel som ett specialområde vid sidan av den allmänna försäkringsrätten. Dispositiva rättsregler på försäkringsrättsens område har också haft en begränsad betydelse för försäkringstypen. Sjö- och annan transportförsäkring har undantagits från den tvingande regleringen i försäkringsavtalslagen (FAL), utom såvitt avser förhållandet till tredje man.² Det har i stället huvudsakligen överlämnats åt försäkringsbranschen att genom självreglering utforma försäkringarna efter sjöfartsnäringens särskilda behov och förutsättningar.

Tolkningen av försäkringsavtal har behandlats i rättspraxis och rättsvetenskapliga undersökningar under senare tid.³ Det saknas där-

¹ En definition av sjöförsäkring fanns intagen i 59 § äldre försäkringsavtalslagen (1927:77).

² 1 kap. 7 § 1 p. jämfört med 1 kap. 6 § försäkringsavtalslagen (2005:104).

³ Se exempelvis Bertil Bengtsson, Försäkringsavtalsrätt (3 uppl., 2015) avsnitt 4; Markus Radetzki, Tolkning av försäkringsvillkor (2014) och antologin H. Andersson m.fl., Uppsatser om försäkringsvillkor (2015). Synpunkterna i Jan Hellner,

emot en fördjupad undersökning av principerna för tolkning av sjöförsäkringsavtal i svensk rätt.⁴ I en äldre uppsats i ämnet kom dispasschören Per Hasselrot fram till att ”i stort sett samma regler” gäller för tolkning av sjöförsäkringsavtal som för avtal i allmänhet, men att ”sjöförsäkringens speciella beskaffenhet ger anledning till vissa nyanser i dessa regler samt särskilda synpunkter i fråga om deras tillämpning.”⁵ Han framförde också att tolkningen underlättas av ”kännedom även om de olika praktiska sidorna hos sjöförsäkringen och sjöfarten i allmänhet”.⁶ Även andra som behandlat tolkning av försäkringsvillkor har pekat på de särskilda synpunkter som gör sig gällande vid tolkningen av sjöförsäkringsavtal.⁷

Man kan mot denna bakgrund fråga sig i vilken utsträckning tolkningen av sjöförsäkringsavtal skiljer sig från tolkningen av andra typer av försäkringsavtal och vad i dess särskilda beskaffenhet som i så fall skulle kunna ge anledning till nyanseringar. En annan sak är att avtalstolkning har inslag av normativa bedömningar och att rättsliga värderingar kring vilka synsätt som ska tillämpas kan förändras över tid. Hållbarheten av tolkningsresonemang i sjöförsäkringsrättsliga avgöranden kan behöva omprövas mot bakgrund av de tolkningsprinciper som utvecklats i rättspraxis för andra typer av försäkringsavtal och kommersiella standardavtal. Att det inte är självklart att ett snävt branshperspektiv ska anläggas på tolkningen kan illustreras av utvecklingen rörande tolkning av standardavtal på entreprenadrättens område, där man i senare rättspraxis kommit att anvisa en tolkning som harmonierar med och infogar avtalstypen i det allmänna köprättsliga regelverket.⁸

Frågorna är aktuella med hänsyn till att det nyligen har arbetats fram gemensamma nordiska sjöförsäkringsvillkor, Nordic Marine Insurance Plan 2013 (NMIP 2013), som huvudsakligen grundar sig på den norska sjöförsäkringsplanen.⁹ Villkoren har fått stort genomslag och en betydande del av världshandelsflottan försäkras nu på dessa villkor, framför allt genom nordiska försäkringsgivare. Det förekommer också att utomnordiska försäkringsgivare tillhandahåller försäk-

Försäkringsrätt (2 uppl., 1965) s. 71 ff. har fått stort genomslag för tolkningen i rättspraxis och är alltså av intresse för tolkningsfrågor.

⁴ Svante O. Johansson, *Varuförsäkringsrätt* (2004) s. 43 ff., 99 ff., behandlar ingående tolkning av varuförsäkringsvillkor, men belyser även tolkningen av andra slags sjöförsäkringsavtal. Vissa tolkningsfrågor diskuteras av Kaj Pineus, *Assuradören hos dispasschören* (1978) s. 34 ff., 48 ff. Tolkningsfrågor kring sjöförsäkringsavtal har ägnats mer uppmärksamhet i norsk doktrin.

⁵ Per Hasselrot, *Om tolkning av sjöförsäkringsavtal*, *Festskrift till Marks von Würtemberg* (1931) s. 235.

⁶ Per Hasselrot, a.st.

⁷ Jfr Bertil Bengtsson, *Försäkringsteknik och civilrätt* (1998) s. 95 med hänvisningar.

⁸ Jfr Joel Samuelsson, *DCFR som svensk rättskälla?* i De Lege, *Europarätten — 20 år i Sverige* (2016) s. 197 ff., särskilt s. 219 ff. och Anders Ingvarsson och Markus Utterström, *Högsta domstolens intåg i entreprenadrättens slutna rum*, SvJT 2015 s. 258 ff.

⁹ En reviderad version av villkoren föreligger från 2016 (NMIP 2013, version 2016).

ring på nordiska villkor, vilket emellanåt kan ge upphov till särskilda tolkningsfrågor.

1.1 Metod och material

Sjöförsäkringen innefattar flera olika typer av försäkringar med sinsemellan olika särdrag och funktion, så som kaskoförsäkring, P&I-försäkring (Protection & Indemnity), varuförsäkring, avbrottsförsäkring och sjökrigsförsäkring. De olika sjöförsäkringsvillkoren som förekommer på den nordiska sjöförsäkringsmarknaden och som berörs i rättspraxis uppvisar dessutom betydande olikheter vad gäller systematik, begreppsbildning, grad av fullständighet och förekomsten av vägledande förarbeten.

Trots olikheterna mellan olika slags sjöförsäkringsavtal går det att urskilja vissa gemensamma frågeställningar som aktualiseras vid tolkningen. Denna artikel syftar till att problematisera några olika metodfrågor som kan uppkomma vid tolkningen av sjöförsäkringsavtal, illustrera hur dessa har bedömts i rättspraxis och diskutera vilka olika slags rättsliga värderingar som kan påverka tolkningen.

Undersökningen grundar sig främst på en genomgång av svensk och annan nordisk rättspraxis som refererats i Nordiske domme i Sjøfartsanliggende (ND) och som bedömts vara av mer principiellt intresse för tolkning av sjöförsäkringsavtal. Denna praxis, som främst tjänar som illustration på hur olika tolkningssituationer har hanterats, kompletteras och diskuteras mot bakgrund av senare rättspraxis utanför sjöförsäkringens område. Undersökningen tar sikte på kommersiella sjöförsäkringsavtal och resonemangen kan inte utan vidare tillämpas på konsumentförsäkringar där man inte kan räkna med samma insikt om försäkringsprodukterna hos försäkringstagaren. Utblicken sker utifrån svensk rätt, men genom det nordiska källmaterialet och rättslikheten på området bör undersökningen ha betydelse också för tolkningen av sjöförsäkringsavtal i andra nordiska länder.¹⁰

1.2 Några utgångspunkter för tolkningen

Sjöförsäkringsavtal ingås typiskt sett på grundval av standardavtal, som i många fall har förhandlats fram av representanter för såväl försäkringsgivar- som försäkringstagarsidan (s.k. agreed documents). P&I-villkor utarbetas däremot i regel ensidigt av försäkringsgivaren, ofta under påverkan av internationella villkor. Det är vanligt att standardavtalen kompletteras av olika former av tilläggsvillkor, som kan grunda sig på i branschen förekommande standardklausuler eller vara specifika för en viss försäkringsgivare.

Ett utmärkande drag för sjöförsäkringsavtal och som får betydelse för tolkningen är att *försäkringstagarna typiskt sett får förutsättas ha tillgång till eller ha möjlighet att skaffa sig särskilda bransch- och sakkunskaper*

¹⁰ Den nordiska rättslikheten betonas i Ole Lando m.fl., *Restatement of Nordic Contract Law*, 2016.

på området.¹¹ Som utgångspunkt behandlas därför parterna som jämbördiga i informationshänseende. Detta gäller förstås särskilt när försäkringstagarsidan haft inflytande över villkorens utformning.

För avtalstolkning i allmänhet är det övergripande målet att *fastställa den gemensamma partsavsikten*.¹² När avtalet grundar sig på ett standardavtal finns det emellertid sällan underlag för att fastställa någon annan gemensam partsavsikt är den som har kommit till uttryck i det skriftliga avtalet.¹³ Tolkningen får därför normalt inriktas mot att pröva *hur avtalsvillkoren ska förstås i det sammanhang där de förekommer (s.k. objektiv tolkning)*.¹⁴ När ordalydelsen ger utrymme för olika tolkningar eller inte alls lämnar något besked anvisar rättspraxis att ledning får sökas i andra faktorer, så som villkorets samband med övriga villkor, avtalets systematik, parternas ställning samt avtalets och det enskilda villkorets syfte och funktion.¹⁵ För många avtalstyper kan även branschpraxis och dispositiv rätt ge vägledning vid tolkningen. Slutligen måste man göra ”en mer övergripande rimlighetsbedömning, som undantagsvis kan innebära att en avtalslucka fylls med en till det specifika avtalet tillpassad regel”.¹⁶

Avtalstypens särdrag påverkar i stor utsträckning vilka tolkningsfaktorer som får betydelse och vilka slags övriga hänsyn som gör sig gällande vid tolkningen.¹⁷ Vad särskilt gäller försäkringsavtal har Högsta domstolen i ett uttalande i NJA 2001 s. 750, och som upprepats med vissa justeringar i efterföljande rättspraxis¹⁸, gett ledning om vilka särskilda hänsyn som gör sig gällande vid tolkningen av avtalstypen i fråga:

Vid tolkningen av ett försäkringsvillkor har man ... att ta hänsyn till, utöver ordalydelsen, klausulens syfte, försäkringens och kundkretsens art, traditioner i fråga om formulering, anslutning till lagens uttryckssätt, gängse praxis osv. Man får också pröva vad som sakligt sett är en förnuftig och rimlig reglering. Först om något resultat inte kan uppnås vid en sådan pröv-

¹¹ Jfr Jan Hellner, *Tolkning av standardavtal*, Jussens Venner (1994), s. 47; Bertil Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt* (3 uppl., 2015), s. 62 och Hans Jacob Bull, *Sjöförsäkringsrätt* (1980), s. 14.

¹² Jfr Axel Adlercreutz och Lars Gorton, *Avtalsrätt II* (6 uppl., 2010), s. 42 och 57 ff.; Bert Lehrberg, *Avtalstolkning* (6 uppl., 2016) s. 36 och Bernitz, *Standardavtalsrätt*, 8 u. 2013 s. 83 ff. Se även *Restatement of Nordic Contract Law* § 5–1.

¹³ Detta hindrar inte att ”parternas diskussioner och liknande inför avtalets ingående kan utgöra omständigheter som ger uttryck för en gemensam partsavsikt som avviker från vad som annars skulle gälla enligt detta”, se NJA 2015 s. 741 p. 10.

¹⁴ Jfr NJA 2014 s. 960, NJA 2015 s. 862 och NJA 2016 s. 689. För en diskussion om objektiv tolkning, se Joel Samuelsson, *Avtalsrätt efter historiens slut*, JT 2016–17 s. 643 ff.

¹⁵ Från senare tids rättspraxis kan märkas NJA 2012 s. 597, NJA 2013 s. 271, NJA 2014 s. 960, NJA 2015 s. 741 och NJA 2015 s. 862 samt från norsk rätt Rt. 2010 s. 961 och Rt. 2012 s. 1729.

¹⁶ Se NJA 2014 s. 960 p. 23 och NJA 2015 s. 862 p. 12. Allmänna ändamålsöverväganden vid tolkningen betonas även i norsk rätt, se Geir Woxholt, *Avtalerett* (9 uppl., 2014) s. 404 ff. och Erlend Haaskjold, *Kontraktsförpliktelser* (2 uppl., 2013), s. 291 ff.

¹⁷ Jfr Lennart Vahlen, *Avtal och tolkning* (1960), s. 222, Kurt Grönfors, *Tolkning av fraktavtal* (1989), s. 36 ff, s. 54 ff. och Erlend Haaskjold, not 16 a.a. s. 333 ff. Jfr även NJA 2013 s. 271 p. 7.

¹⁸ Se NJA 2006 s. 53, NJA 2013 s. 253 och NJA 2017 s. 237.

ning har man anledning att falla tillbaka på andra, mera generella tolkningsprinciper, såsom den s.k. oklarhetsregeln. (Jfr Hellner, Försäkringsrätt, 2 uppl. 1965 s. 72 f.)

Man kan säga att Högsta domstolen härigenom anvisar en allsidig prövning av villkoret mot bakgrund av de tolkningsfaktorer som har särskilt betydelse för försäkringsavtalet som avtalstyp. Uttalandet ger däremot inget besked om hur de olika tolkningsfaktorerna ska rangordnas eller vägas mot varandra. Det säger sig självt att villkorets ordalydelse får stor betydelse, det är ju trots allt den som är föremål för tolkning. Andra tolkningsfaktorer kan ses som hjälpmedel för att fastställa hur man ska förstå ordalydelsen, vilka typsituationer som villkoret avser att reglera och vad som ska gälla när villkoren inte lämnar något besked. De olika tolkningsfaktorerna som berörs i uttalandet ovan har också något olika karaktär. Gängse praxis och dispositiv rätt kan sägas komplettera tolkningsunderlaget, medan överväganden kring avtalets eller avtalsvillkorets syfte samt allmänna rimlighetsöverväganden snarare utgör bedömningar eller slutsatser av tolkningsunderlaget.

Högsta domstolens uttalande tar sikte på försäkringsavtal i allmänhet och sjöförsäkringsavtalets särskilda drag och funktion får rimligen betydelse såväl för urvalet av tolkningsfaktorer som för dess inbördes betydelse. Rättspraxis kring sjöförsäkringsavtal kan ge viss vägledning i detta avseende och för vilka värderingar som får betydelse för den slutliga avvägningen av tolkningsresultatet. Men *vad som till slut blir utslagsgivande måste avgöras efter en helhetsbedömning i den konkreta situationen*. Det ger inte tolkningen rättvisa att rangordna tolkningsfaktorerna i ett tolkningsschema med anspråk på generell giltighet för alla tolkningssituationer.¹⁹ Den praktiska tolkningsverksamheten kan bättre beskrivas som en iterativ (upprepande) process där man efter en första språklig tydning av ordalydelsen beaktar och väger samman olika tolkningsfaktorer för att pröva vilken tolkning som vid en sammantagen bedömning ska ges företräde.²⁰ Det är naturligt att rimlighetsöverväganden, som i det följande kommer att behandlas som ett avslutande moment i tolkningen, gör sig gällande redan när man första gången närmar sig ordalydelsen. De olika momenten glider in i varandra. Den uppdelning som görs i det följande av typiskt sett relevanta tolkningsfaktorer för sjöförsäkringsavtal motiveras främst av framställningsmässiga skäl och följer den ordning i vilken man vanligen kan tänkas närma sig materialet.

¹⁹ Jfr Joel Samuelsson, Något om tolkning av försäkringsvillkor, SvJT 2014 s. 695, s. 711 ff.; Mikael Mellqvist, Entreprenadrätten och kontraktsrättens finrum, SvJT 2013 s. 233 ff., s. 238; Jan Ramberg och Christina Ramberg, Allmän Avtalsrätt (2016) s. 160 och Lars Heuman, Rättsvetenskaplig metod och hierarkin mellan rättskällorna, Vänbok Claes Sandgren (2012), s. 289 ff. För delvis annan uppfattning i fråga om rangordning, se Markus Radetzki, Tolkning av försäkringsvillkor (2014), s. 75 ff.

²⁰ Jfr Lord Neuberger i *Re Sigma Finance Corp* [2008] EWCA Civ 1303 para 98 och Lord Gribner, *The Iterative Process of Contract Interpretation* (2012) 128 LQR s. 41–62.

2 Försäkringsvillkoren

Den naturliga utgångspunkten vid tolkningen är att *fastställa villkorets semantiska betydelse enligt allmänt språkbruk*.²¹ Men ord kan vara vaga eller mångtydiga och en språklig eller grammatisk tydning är endast ett hjälpmedel för bestämmandet av hur villkoret ska förstås i det sammanhang där det förekommer.²² Tolkningen syftar inte till att bestämma ordens betydelse i sig, utan vilken innebörd som parterna har avsett att ge dem.

I många fall har ord och uttryck ingen självständig innebörd, eftersom dess betydelse varierar beroende på sammanhanget.²³ Ett ord som har en naturlig innebörd i ett sammanhang kan ha en annan men lika naturlig innebörd i ett annat.²⁴ Betydelsen av en avtalsbestämmelse måste därför fastställas mot bakgrund av avtalet och avtalsituationen som en helhet. Vid tolkningen måste också beaktas att villkoren i ett sjöförsäkringsavtal typiskt sett får antas utgöra ett sammanhängande system.²⁵ Avtalets systematik och övriga avtalsbestämmelser kan bekräfta den innebörd som ordalydelsen närmast ger uttryck för, men kan också leda till slutsatsen att ordalydelsen måste ges en annan innebörd än vad som närmast följer av en rent språklig tolkning.²⁶

Hanjin Venezia ND 2009 s 55 (Sv Disp) gällde tolkningen av konverteringsregeln i transportförsäkringsvillkoren AV 2000 där godset försenats men fanns kvar i behåll. Dispaschören noterade att det vid en läsning av bestämmelsen ”isolerat från villkoren i övrigt” visserligen saknade betydelse huruvida godset fanns i behåll för att ersättningskulle utgå, men framhöll att det för en tillämpning av konverteringsregeln måste föreligga en händelse som omfattas av försäkringen och att bestämmelsen därför måste ”läsas mot bakgrund av reglerna om försäkringens täckningsfält”. Eftersom försening inte täcktes av försäkringen fann dispaschören att ersättning inte skulle utgå. I *Green Ålesund ND 2005 s. 284* (Borgating), var frågan om en undantagsbestämmelse från varuförsäkringens geografiska täckningsområde var tillämplig på ett kompletterande försäkringsskydd för situationer där försäkringstagarens motpart underlåtit att teckna föreskriven försäkring. Domstolen fann att så inte var fallet med beaktande av bl.a. ordalydelsen i det kompletterande villkoret och undantagets redaktionella placering i förhållande till övriga försäkringsvillkor.

²¹ Jfr NJA 1990 s. 24 och NJA 2014 s. 960 p. 8.

²² I NJA 1994 s. 566 fann Högsta domstolen att en tredskodom var en sådan ”endelig dom” som medgav rätt till ersättning enligt P&I försäkringen, ersättning nekades dock av andra skäl. Kurt Grönfors har i ett annat sammanhang satt ifråga lämpligheten av att låta gränserna för sjöförsäkringsgivarens ansvar bestämmas med tillämpning av en snäv bokstavstolkning, se SvJT 1977 s. 61.

²³ Jfr *Firefly* NJA 2012 s. 3 p. 9.

²⁴ Jfr Lord Hoffman i *Charter Reinsurance Co. Ltd v Fagan* [1997] AC 313, s. 391.

²⁵ Jfr NJA 1990 s. 24 och NJA 2014 s. 960.

²⁶ Jfr Jonathan Gilman, m.fl., Arnould: *Law of Marine Insurance and Average* (18th ed, 2013), para 3–35.

I sjöförsäkringsrätten förekommer många *fackuttryck* vars betydelse skiljer sig från hur uttrycken förstås enligt normalt språkbruk. Vidare förekommer uttryck som har en *specifik juridisk innebörd*. I sjöförsäkringsrätten är det ofta svårt att dra någon skarp gräns mellan vad som är att hänföra till den ena eller den andra kategorin. Uttryckens betydelse kan exempelvis framgå av branschpraxis, sjörättsliga bestämmelser eller andra rättsregler. Som utgångspunkt får uttryckens särskilda betydelse läggas till grund för tolkningen.²⁷

Men även om ett uttryck är allmänt vedertaget i branschen eller till och med har definierats i försäkringsvillkoren är det inte säkert att det kan ges en enhetlig innebörd. Uttrycket kan förekomma i olika villkorsbestämmelser, som tar sikte på skilda situationer. Villkorets *syfte och funktion* kan i sådana fall ge vägledning om vilken betydelse som uttrycket ska ges i det sammanhang där det förekommer.²⁸ Villkoret bör då ges en tolkning som kan antas bidra till att syftet med försäkringsavtalet uppfylls.²⁹

Ett exempel på ett i sjöförsäkringen vanligen förekommande begrepp som kan ha skiftande innebörd är ”haveri” (eng. casualty). Beroynde på sammanhanget kan begreppet ta sikte på den skadegörande händelsen, den skada som uppstår till följd av händelsen eller fungera som ett kopplingsbegrepp mellan händelsen och skadan för att beteckna ett försäkringsfall. Med hänsyn till att begreppet inte används på ett entydigt sätt har man i NPL 2013 och tidigare norska planer avstått från att definiera det i villkoren.³⁰

Ett villkors syfte och funktion kan framgå av själva villkoret eller av andra tolkningsfaktorer, så som sammanhängande avtalsvillkor, villkorens förhistoria, förarbeten, dispositiv rätt eller branschpraxis. I vissa fall kan också det övergripande syftet med själva försäkringsavtalet få betydelse för tolkningen av ett specifikt uttryck.³¹ Det kan också finnas utrymme för att beakta individuella förhållanden hos försäkringstagaren om dessa varit kända för försäkringsgivaren, med följd att villkoren kan komma att ges en tolkning som avviker från vad som annars skulle gälla.³²

²⁷ Jfr Bernitz, not 12 a.a. s. s. 87; Lehrberg, not 12 a.a. s. 116 ff.; Bertil Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt* (3 uppl., 2015), s. 62 och Radetzki, not 3 a.a. s. 98. Se även *Unidroit Principles 2016 Art. 4.3(e)* och *DCFR II-8:102(1)(d)*.

²⁸ Jfr NJA 2015 s. 3 om tolkning av uttrycket ”fackmässig” enligt AB 04.

²⁹ Se NJA 2017 s. 237 p. 13. Beaktandet av villkorets syfte ska ses som ett hjälpmedel att utreda vad parterna kan antas ha åsyftat, det ligger utanför tolkningen att pröva om en annan reglering bättre hade uppfyllt syftet med avtalet.

³⁰ Se ursprungliga plankommentaren till NMIP 2013 Clause 1–1 (anmärkningen saknas i NMIP 2013, version 2016). Jfr även Motiver til Norsk sjøforsikringsplan av 1964, s. 12 och Sjur Brækhus och Alex Rein, *Håndbok i kaskoforsikring* (Oslo, 1993), s. 343.

³¹ Jfr *Firefly* NJA 2012 s. 3 där en ansvarsförsäkrings syfte fick betydelse för tolkningen av uttrycket ”produktkada”. Jfr även NJA 2014 s. 960 p. 7 och NJA 2015 s. 741 p. 10 om betydelsen av individuella förhållanden vid tolkning av standardavtal.

³² Se NJA 2014 s. 960 p. 20 och NJA 2015 s. 741 p. 10. Jfr dock *Bulford Dolphin* ND 2009 s. 202 (NV) som diskuteras på s. 30 nedan, där försäkringstagarens särskilda ändamål med försäkringen inte fick genomslag vid tolkningen.

Omnia ND 2013 s. 48 (HVS)³³ rörde en kyltransport av läkemedel där det inte konstaterats någon fysisk skada, men där läkemedlen belades med försäljningsförbud på grund av bristande dokumentation om temperaturen under transporten. En fråga i målet var om detta utgjorde en sådan ”skada på eller förlust av varan” som avsågs i varuförsäkringsvillkoren och som medförde att ersättning skulle utgå som för totalförlust. Tingsrätten, som fastställde dispaschörens överklagade skiljedom, fann att en bokstavstolkning visserligen talade för att det endast är fysiska skador på godset eller rent faktisk fysisk förlust av godset som ersätts under försäkringen. Ersättning utgick ändå med hänvisning till att syftet med att låta försäkra ömtåliga kylvaror under en transport typiskt sett måste vara att försäkra godset även mot sådana inte fysiskt påvisbara eller synliga skador som godset kan drabbas av genom att det transporteras under felaktiga förhållanden och därför inte längre går att använda. Hovrätten fastställde tingsrättens dom.

Särskilda tolkningsproblem uppstår när försäkringsavtalet består av olika lager av försäkringsvillkor eller kompletterande bestämmelser som sinsemellan är motstridiga i något avseende. I avsaknad av uttryckliga prioritetsregler i försäkringsavtalet får man som utgångspunkt ge företräde åt villkoren i försäkringsbrevet (den s.k. försäkringspolisen) och åt särskilda framförhandlade eller kompletterande villkor som avviker från standardavtalet, enligt principen ”skrivet går före tryckt”.³⁴ För andra fall av motstridigheter mellan villkoren går det knappast att uppställa några riktlinjer, avtalstolkarens uppgift blir att väga samman de olika villkoren och göra en helhetsbedömning av relevanta tolkningsfaktorer för att fastställa avtalsinnehållet.³⁵

3 Några olika tolkningsfaktorer

3.1 Förarbeten och kommentarer

Till sjöförsäkringsvillkor kan det finnas förarbeten (s.k. motiv) eller kommentarer. Sådant material kan ge vägledning och skapa förutsebarhet vid tolkningen genom att lämna upplysningar om avtalets tillkomsthistoria och vilken typ av problem man hade för handen när ett visst villkor utformades. De kan också ge mer konkreta besked i tolkningsfrågor genom preciseringar av olika uttryck eller hur villkoren ska tillämpas i olika situationer. Vilken betydelse som förarbeten ska

³³ Rättsfallet diskuteras av Svante O. Johansson, Skadebegreppet i egendomsförsäkring, i H. Andersson m.fl., Uppsatser om försäkringsvillkor, 2015, s. 77, 91 ff.

³⁴ Jfr Haaskjold, not 16 a.a. s. 327 ff., Bernitz, not 827 a.a. s. 91 och Unidroit Principles 2016 Art. 2.1.21. När det tryckta framstår som mindre väl genomtänkt kan det dock undantagsvis vara rimligt att ge regleringen i standardavtalet företräde framför de individuella villkoren, jfr Lennart Vahlen, Avtal och tolkning (1960) s. 262 och Geir Woxholt, Avtalerett (9 uppl., 2014) s. 418 f. samt skiljedomen *Granville* ND 1961 s. 127 (NV).

³⁵ Jfr Svante O. Johansson, Varuförsäkring (2004), s. 104. Se även Lasse Simonsen, Motstridende utsagn i kontraktsdokument, i Fskr Mads Henry Andenæs, 2010 s. 266–280.

tillmätas vid tolkningen beror på olika faktorer, särskilt vem eller vilka som upprättat dem och i vilket syfte, om de publicerats eller på annat sätt är tillgängliga för parterna samt med vilken grad av omsorg och anspråk på fullständighet de har upprättats.³⁶ Utanför sjörättens område har man i rättspraxis bland annat fäst avseende vid motiven till AB 72 vid tolkningen av entreprenadavtal, även när tolkningen avsett en senare version av standardavtalet.³⁷

I sjöförsäkringsrätten står plankommentaren till NMIP 2013 i en särställning.³⁸ Plankommentaren bygger på de utförliga och noga övervägda förarbetena till de tidigare norska planerna. Den innehåller preciseringar och förklaringar till hur villkoren är avsedda att tillämpas. Själva villkoren säger visserligen inget om plankommentarens betydelse för tolkningen, men av kommentaren framgår att den varit föremål för en genomgripande diskussion i och godkänts av villkorens revisionskommitté.³⁹ Enligt vad som kommer till uttryck i plankommentaren är den avsedd att tillmätas större vikt vid tolkningen än vad som normalt tillmäts lagförarbeten, den ska i själva verket ses som en integrerad del av försäkringsavtalet.⁴⁰ I rättspraxis kring de tidigare norska sjöförsäkringsplanerna har motsvarande motiv tillmätts stor betydelse vid tolkningen.⁴¹

Även om stor vikt ska läggas vid plankommentaren kan fråga ändå uppkomma om dess roll i olika tolkningssituationer. Avgöranden från de tidigare norska sjöförsäkringsplanerna kan ge viss vägledning i detta avseende.

Eftersom plankommentaren inte utgör avtalsvillkor i egentlig mening, måste *villkorstexten ges företräde* när ett uttalande i plankommentaren inte går att förena med villkorstexten. Plankommentaren är inte utarbetad efter samma noga överväganden och språkliga precision som själva villkoren. Beroende på vilken typ av frågeställning som ett visst uttalande tar sikte på, och hur det förhåller sig till villkorets ordalydelse, finns det därför skäl att förhålla sig något friare till plankommentaren än villkorstexten.

I *Stolt Condor* ND 1978 s. 139 (NV) som rörde förutsättningen för täckning av räddningskostnader i NPL 1964 uttalande skiljemannen

³⁶ Jfr Jan Hellner, not 11 a.a. s. 274 ff. och Ulf Bernitz (2013) s. 95. Frågorna diskuteras ingående av Hans Jacob Bull, *Avtalte standardvilkår som privat lovgivning*, Fskr til Sjur Brækhus, Oslo 1988, s. 99 ff., och Thor Falkanger, *Tolkning av sjørettslige standardkontrakter*, i Fskr til Birger Stuevold Lassen, 1997 s. 289 ff.

³⁷ Se NJA 2009 s. 388 och NJA 2015 s. 3.

³⁸ Plankommentaren finns tillgänglig på villkorens webbsida www.nordicplan.org.

³⁹ Kommentar till NMIP 2013 Clause 1–4. Man kan tycka att den särskilda roll som kommentarer ska spela vid tolkningen borde komma till uttryck vid tolkningen, jfr skiljenämndens anmärkningar i *Bulford Dolphin* ND 2009 s. 202 (NV).

⁴⁰ Kommentaren till MMIP 2013 Clause 1–4. Uttalandet går igen från motiven till 1964 och 1996 års norska sjöförsäkringsplaner. I *Ocean Blessing* ND 1998 s. 216 (NH) förklarade sig Høyesterett enig med uttalanden i motiven om dess ställning som rättskälla. Frågan är dock om inte uttalandet bär för långt, jfr Bull, not 36 a.a. s. 110, som menar att man måste kunna bortse från uttalanden i motiven om det är nödvändigt för att uppnå ett gott och rimligt resultat inom ramen för villkorstexten.

⁴¹ Se exempelvis *Grete Solheim* ND 1969 s. 49 (NH), *Ocean Blessing* ND 1998 s. 216 (NH) och *Sitakathrine* ND 2000 s. 442 (NV).

(Sjur Brækhus) att förarbetsuttalanden väl kan vara bindande vad avser konkreta lösningar som det förelåg enighet om vid utarbetandet av villkoren, men som det var svårt att ge uttryckligt eller tydligt stöd för i villkorstexten. Däremot ansåg han att förarbetsuttalanden inte kunde tolkas lika bokstavligt när det gäller ”mer generelle utredninger og fortolkninger”. Sådana mer generella uttalanden kunde bara tillerkännas vikt så långt som argumentationen framstod som övertygande. Om exempelvis förarbetena av redaktionella skäl hänvisade till villkorstexten genom att skriva om texten i stället för att återge den ordagrant, kunde en sådan omskrivning inte tolkas på samma sätt som villkorstexten.

Plankommentarens nära funktionella samband med villkoren talar för att en *ändring i plankommentaren om hur försäkringsvillkoren ska förstås* kan medföra att ett villkor ska ges en annan tolkning än hur dess innebörd tidigare uppfattats, även om det inte gjorts någon ändring i själva villkorstexten.⁴²

I *Sitakathrine* ND 2000 s. 442 (NV) var det fråga om ett villkor, som hade getts en viss innebörd genom förarbetena till NPL 1964 men därefter getts en något förändrad innebörd genom uttalanden i förarbetena till NPL 1996, trots att själva villkorslydelsen kvarstod oförändrad. Skiljenämnden fann att det visserligen kunde inge betänkligheter att ändra regelverket genom uttalanden i förarbetena, men att sådana överväganden inte kunde vara avgörande. Skiljenämnden ansåg att man genom att använda NPL 1996 som grundval för försäkringsavtalet måste anses ha godtagit planen med dess lösningar, oavsett om dessa kommit till uttryck i plantexten eller i förarbetena. En part som inrättat sig efter en viss tolkning som framgår av rättspraxis riskerar alltid att det kommer nya avgöranden som bryter med tidigare praxis; en ändring av förarbetsuttalanden i samband med en planrevidering ansågs inte framstå som mer överraskande.

Eftersom plankommentaren inte ska ges samma status vid tolkningen som villkorstexten kan *ändamåls- eller rimlighetsresonemang* tala för ett annat tolkningsalternativ än det som anvisas i plankommentaren. Men när motiven till tidigare planer tydligt anvisat en viss lösning har det ansetts krävas starka skäl för att sådana överväganden ska ge utslag.⁴³

I *Ocean Blessing* ND 1998 s. 216 NH uttalande Norges Høyesterett i anslutning till tolkningen av NPL 1996 att rimlighetsbetraktningar måste få en underordnad betydelse med mindre förarbetenas lösning framstår som oacceptabel (se vidare diskussionen under avsnitt 4 nedan).

Det förekommer att försäkringsbrevet uttryckligen hänvisar till plankommentaren i ett förmodat syfte att stärka dess ställning som tolkningsfaktor. I litteraturen har man avrått från en sådan ordning,

⁴² Detta förutsätter naturligen att försäkringsavtalet ingåtts efter ändringen i Plankommentaren.

⁴³ Jfr dock Bull, not 36 a.a. s. 110.

eftersom plankommentaren inte är utformad för att vara bindande på samma sätt som villkorstexten och det finns en risk för att avtalstolkaren därmed hindras från att nå ett rimligt resultat i den konkreta tvisten.⁴⁴ Om inte annat tydligt framgår bör emellertid en sådan hänvisning snarare uppfattas som en erinran om plankommentarens betydelse för tolkningen, vilken inte kommer till uttryck i själva villkoren, än som en upphöjning av plankommentaren till försäkringsvillkor.

Mer problematiskt är att fastställa vilken betydelse som ska tilläggas opublicerat material om vad som förekommit vid utformningen av framförhandlade standardavtal. Sådant material kan ha skiftande karaktär och ha tillkommit i olika skeden av förhandlingarna. Den principiella utgångspunkten om att avtalstolkningen syftar till att fastställa partsavsikten, liksom förutsebarhetshänsyn, talar för att man ska tillmäta opublicerat material begränsad betydelse och endast fästa avseende vid sådant som rimligen varit tillgängligt för parterna vid avtalets ingående.⁴⁵ Man kan också anföra processekonomiska skäl mot att uppmuntra parterna till att gräva i avtalets undervegetation och översvämma processen med material av tveksam relevans för tolkningsfrågan.⁴⁶ Frågan om vad som är rimligt att lägga till grund för att utreda partsavsikten och var gränsen ska dras i detta avseende har diskuterats i anslutning till några norska rättsfall.

I *Grethe Solheim* ND 1969 s. 49 NH hördes sakkunniga i den revisionskommitté som utarbetade NPL 1964 kring om de hade tagit ställning till hur ett tidigare villkor skulle förstås. Majoriteten i Høyesterett lade vikt vid deras förklaring, medan minoriteten förordade en mer objektiv tolkningsmetod. I *Hardhaus* ND 1991 s. 204 NH, som gällde tolkningen av ett standardkontrakt för skeppsbyggnad, tillade norska Høyesterett vikt vid förarbeten även när dessa varit praktisk tagit otillgängliga för parterna.

Man kan förstås fråga sig vilken ledning man kan få om partsavsikten genom att beakta utsagor från standardavtalets upphovspersoner om vilken uppfattning de haft om ett villkors innebörd, särskilt som sådana uppfattningar kan skilja sig åt mellan olika kommittéledamöter.⁴⁷ För Jan Hellner framstod det som "närmast löjeväckande" att föra bevisning om vad som förekommit vid tillkomsten av villkoren genom partsförhör med personer som deltagit vid villkorens utformning.⁴⁸ Men även om sådan utredning framstår som långsökt och sällan kan antas tillföra något av betydelse finns det knappast skäl att generellt avfärda relevansen av all slags utredning om vad som förekommit vid villkorens tillkomst. Det finns i sig inga formella begräns-

⁴⁴ Trine-Lise Wilhelmsen och Hans Jacob Bull, *Handbook in Hull Insurance* (2nd ed. 2017), s. 29.

⁴⁵ Jfr Falkanger, not 36 a.a. s. 300.

⁴⁶ Jfr Alan Berg, *Thrashing Through the Undergrowth* (2006) 122 LQR 354 och Falkanger, not 36 a.a. s. 301.

⁴⁷ Se Falkanger, not 36 a.a. s. 301 med kritiska kommentarer.

⁴⁸ Se Jan Hellner, not 11 a.a. s. 44. Jfr även Torgny Håstad, SvJT 1991 s. 578.

ningar för vad som kan beaktas vid tolkningen, vad som är relevant kan bara avgöras i den konkreta tolkningssituationen.⁴⁹ Om det exempelvis framgår av opublicerat material från slutskedet av förhandlingarna att ett villkor varit avsett att angripa en viss frågeställning eller uppfattas på ett visst sätt kan man inte gärna kräva av avtalstolkaren att av principiella skäl bortse från materialet vid prövningen av hur villkoret rimligen ska förstås eller vad om är en förnuftig lösning.⁵⁰ Man kan här jämföra med doktrinuttalanden och expertuttalanden kring hur ett visst villkor ska uppfattas, som får bedömas efter den sakliga tyngden i argumentationen.

Försäkringsgivaren kan vidare ha utarbetat egna förklarande kommentarer till villkoren, som tillkommit utan inblandning av försäkringstagarsidan. Sådana kommentarer ges bland annat ut av ansvarsförsäkringsgivare (s.k. P&I-klubbar) för att ge anvisningar om tillämpningen av villkor som utarbetats utan inblandning av försäkringstagaren. Försäkringsgivarens egna kommentarer kan naturligen inte tillmätas samma betydelse som gemensamt utarbetade kommentarer för "agreed documents", men har ändå fått betydelse i rättspraxis även när de åberopats mot försäkringstagaren.

I *Ametist* ND 2008 s. 30 (HVS), som gällde tolkning av P&I-försäkringsvillkor, uttalade dispasschören att den kommentar till villkoren som upprättats hos försäkringsgivaren speglar den tillämpning som vuxit fram kring villkoren och anmärkte att liknande kommentarer har upprättats även av andra P&I-klubbar. Enligt dispasschören är dessa kommentarer inte att betrakta som en del av avtalet, men ger ändå vägledning när det gäller tolkningen av villkoren. Tingsrätten och hovrätten fastställde dispasschörens avgörande, men berörde inte frågan om kommentarens betydelse för tolkningen.

I avsaknad av förarbeten kan utländska förlagor eller tidigare versioner av ett standardavtal (s.k. avtalsgenetiska faktorer) ge ledning om bakgrunden till och syftet med en viss avtalsreglering eller revidering.⁵¹

Sammanfattningsvis kan olika slags material kring villkorens tillkomst i relevanshänseende sägas befinna sig på en glidande skala mellan på ena sidan konkreta anvisningar i gemensamt utarbetade och publicerade förarbeten av "agreed documents" och på andra sidan lösryckta uttalanden i opublicerat material från villkorens förhistoria. Men gränslinjen för vad som rimligen ska tillmätas betydelse vid villkorstolkningen kan inte avgöras genom en abstrakt bedömning.

⁴⁹ Jfr Joel Samuelsson, Något om tolkning av försäkringsvillkor, SvJT 2014 s. 694 ff., s. 704.

⁵⁰ Svante O. Johansson, not 4 a.a. s. 47, anför att de opublicerade förarbetena till de svenska villkoren kan ge en fingervisning om vilka problem man hade för ögonen när man skapade villkoren och därmed ge vägledning för tolkningen vid en oklar rättsfråga.

⁵¹ Se exempelvis NJA 1979 s. 483 och ND 2015 s. 3. Från sjöförsäkringsrättens område se *Brødrene's Prøve* ND 1989 s. 194 (NH), *Nordica* 1986 s. 1 (Göteborgs TR) och *Stena Carisma* ND 2002 s. 31 (Sv. Disp.).

3.2 Annan försäkringstäckning och anknytande avtal

Ett särdrag för sjöförsäkringen är att olika typer av risker täcks av olika slags försäkringar, som dessutom kan tillhandahållas av skilda försäkringsgivare. Beroende på situationen kan exempelvis ett ersättningsansvar i samband med en fartygskollision täckas av antingen P&I-, kasko- eller krigsförsäkringen. Om det typiskt sett förhåller sig så att skadan ersätts av en annan kompletterande försäkring, kan detta utgöra ett argument för att försäkringsgivaren inte ska svara för skadan.⁵² Detta gäller även om försäkringstagaren inte har tecknat någon sådan annan försäkring eller när det uppstått luckor i försäkringstäckningen genom en bristfällig samordning av försäkringarna, exempelvis genom att man kombinerat svenska och utländska villkor för de olika försäkringarna.⁵³

Andra anknytande avtal kan också få betydelse vid bedömningen av försäkringsskyddets omfattning. Exempelvis utgör vid internationell handel varuförsäkringen, köpavtalet, transportavtalet och finansieringsavtalet delar i en kedja av s.k. funktionellt sammanflätade avtal.⁵⁴ Regleringen i de andra avtalen kan påverka tolkningen av försäkringsavtalet, även om försäkringsskyddet inte nödvändigtvis behöver svara mot försäkringsbehovet i förhållande till de andra avtalen, vilket kan medföra luckor i försäkringsskyddet.⁵⁵

I *T-shirts på Qingdao* ND 1986 s. 28 (Sv Disp) uttalade dispasschören att köpavtalet, transportavtalet och försäkringsavtalet på olika sätt griper in i varandra och bildar en ”rättslig enhet, där varje enskild länk i kedjan är av betydelse för tolkningen och tillämpningen av innehållet i de övriga länkarna. Detta förhållande gör sig särskilt märkbart när det som här gäller att fastställa ansvarsramarna kring försäkringsgivarens ansvar enligt transportförsäkringsavtalet. I villkoren för detta senare avtal lämnas också uttryckliga hänvisningar till det enskilda köpavtalet och till de transporträttsliga regler som gäller för olika transportmedel.”

3.3 Bransch- och försäkringspraxis

Utredning om hur ett visst villkor allmänt förstås eller hur en viss fråga normalt regleras i branschen kan få betydelse vid tolkningen (jfr ”traditioner i fråga om formulering” och ”gängse praxis” i NJA 2001 s. 750).⁵⁶ Beträffande sådan utredning finns anledning att skilja mellan branschpraxis och intern bolagspraxis (s.k. assuradörspraxis).

Upplysningar om *branschpraxis* kan framgå av försäkringsvillkor eller klausuler som utarbetats av en branschorganisation eller av vill-

⁵² Jfr Trine-Lise Wilhelmsen, Årsaksprinciper og tolkningsprinciper i forsikringsretten, Tidsskrift for erstatningsrett 2011, s. 250.

⁵³ Jfr Wilhelmsen och Bull, not 44 a.a. s. 118 och Kommentaren till NMIP 2013, Clause 2-8.

⁵⁴ Jfr Jan Hellner m.fl., Speciell avtalsrätt II. Kontraktetsrätt. 2 häftet. Allmänna ämnen (6 uppl., 2016), s. 140.

⁵⁵ Jfr Svante O. Johansson, Varuförsäkringsrätt (2004), s. 104.

⁵⁶ Jfr även Unidroit Principles 2016 Art 4.3 (e) och DCFR II.-8:102(1)(d).

korspraxis från en vidare grupp av försäkringsgivare. Med hänsyn till sjöförsäkringens internationella karaktär kan det emellanåt finnas anledning att även beakta villkorspraxis hos utländska försäkringsgivare. Branschpraxis kan vidare framgå av cirkulär från en branschorganisation kring hur ett visst villkor ska tillämpas eller tolkas.⁵⁷ I rättspraxis kring andra försäkringsformer förekommer att upplysningar om branschpraxis inhämtas från en branschorganisation, vilket framstår som mindre vanligt vid svensk sjöförsäkring.⁵⁸

Ett omdiskuterat fall utanför sjöförsäkringens område är *Barsebäck* NJA 1998 s. 448, som gällde en försäkring för driftsavbrott i ett kärnkraftverk. Fråga var om ersättning skulle utgå för åtgärder som vidtagits för att uppnå en viss fastställd säkerhetsnivå eller om ersättning bara skulle utgå för tid som gått åt för att återställa anläggningen i det fysiska skick den hade före händelsen. Högsta domstolen anmärkte att båda parter hade företrätts av personer med erfarenhet och sakkunskap på försäkringsområdet under förhandlingarna om försäkringsavtalet och fann det ligga närmast till hands att i tvistefrågan tillämpa allmänna principer för avbrottsförsäkring, så som de hade kommit till uttryck i ett flertal allmänt tillämpade försäkringsvillkor från svenska försäkringsbolag som åberopats i målet. Med ledning av dessa principer fann Högsta domstolen att ersättning endast skulle utgå för tid som har gått åt för att återställa anläggningen i det fysiska skick den hade före händelsen.⁵⁹ I *Scana* NJA 2007 s. 17 beaktade Högsta domstolen bl.a. ett utlåtande om branschpraxis från försäkringsförbundet och försäkringsbranschens kommentar till maskinvillkoren för företagsförsäkring vid tolkningen av uttrycket ”plötslig och oförutsedd fysisk skada” i en maskinförsäkring. I *Firefly* NJA 2012 s. 3 lade Högsta domstolen andra överväganden till grund för tolkningen med hänsyn till bland annat att ”någon fast branschpraxis har inte funnits”.

Branschpraxis har ansetts ha stor betydelse på sjöförsäkringens område, där försäkringstagaren förutsätts ha särskild insikt och sakkunskap.⁶⁰ Om det finns en fast branschpraxis som talar för att ett försäkringsvillkor ska förstås på ett visst sätt bör denna tolkning som regel gälla om annat inte tydligt framgår av villkoren, även om en sådan tolkning kan innebära en inskränkning av försäkringsskyddet.⁶¹ När

⁵⁷ Jfr Hans Jacob Bull, *Sjöförsäkringsrett* (1980), s. 26

⁵⁸ Se exempelvis NJA 1996 s. 400 (rättsskyddsförsäkring) och NJA 2007 s. 17 (maskinförsäkring). Av NJA-referat till ND 1975 s. 49 (NJA 1975 s. 733) framgår att ett utlåtande inhämtades från Sjöassuradörernas förening (som nu uppgått i Försäkringsförbundet).

⁵⁹ I NJA 1999 s. 629 uttalar Högsta domstolen att 1998 års fall ska förstås som att domstolen har utfyllt avtalet med allmänna principer för avbrottsförsäkring, vilka kommit till uttryck i standardvillkoren. De båda rättsfallen diskuteras utförligt i Joel Samuelsson, *Tolkning och utfyllning* (2008), s. 246–256. Se även Peter Westberg, *JT* 2000–01 s. 348 ff. med kritiska synpunkter.

⁶⁰ Jfr not 11 ovan.

⁶¹ Jfr Bertil Bengtsson, *Försäkringsrätt och civilrätt* (1998) s. 95 som i anslutning till ND 1945 s. 265 (SH) talar om ”en omvänd oklarhetsregel” där ett villkor vid tvivel tolkas i enlighet med praxis. Jan Hellner, *Försäkringsrätt* (2 uppl., 1965), s.

det finns utförliga kommentaren som ger vägledning vid tolkningen får branschpraxis däremot en underordnad betydelse.

Bali ND 1945 s. 265 (SH) (NJA 1945 s. 504) gällde frågan om ersättning för ränteförlust till följd av resans fördröjning på grund av åtgärder från krigsförande makt under en krigsförsäkring av varor. Enligt Högsta domstolens majoritet medgav visserligen ordalydelsen att försäkringen omfattande skadan. Ränteförlusten ansågs ändå inte vara försäkrad eftersom såväl svensk som utländsk civil sjöförsäkring inte omfattade risken och denna princip upprätthållits i svensk krigsförsäkring; för att denna risk skulle varit försäkrad hade krävts uttryckligt stöd i villkoren. I ett annat äldre fall, ND 1948 s. 116 (NH), fann Norges Høyesterett stöd i branschpraxis för att uttrycket ”kasten og skyllen overbord” endast omfattade hela kollin som sköljdes överbord och inte delar av ett kolli. I *Smelteovnen* ND 1966 s. 56 (NV) fann skiljemannen att fast försäkringspraxis fick tillmätas avsevärd betydelse för regressfrihet i en situation där en speditör som försäkringstagare tecknat varuförsäkring till förmån för lastägaren. Även i svensk dispa-schörspraxis har branschpraxis fått betydelse vid tolkningen.⁶² I *M/S Deifovos* ND 1982 s. 108 (Sv Disp) var frågan om en försäkring för tidsbefraktarintresse gällde med öppet eller med taxerat värde. Dispa-schören fann att försäkringen gällde med taxerat värde, eftersom en sådan ordning följde av branschpraxis och det därför ålåg försäkringsgivaren att tydligt ange om något annat skulle gälla.

Det finns skäl att vara mer försiktig med att tillmäta försäkringsbolagets egen praxis betydelse vid tolkningen med hänsyn till att denna typiskt sett inte är synlig för försäkringstagaren. Om försäkringsbolaget har redovisat sin tillämpning av villkoret i cirkulärskrivelser eller kommentarer till villkoren kan saken dock hamna i ett annat läge.⁶³ När försäkringsvillkoret tydligt pekar mot en annan tolkning lär i vart fall bolagets egen försäkringspraxis inte kunna åberopas för en begränsning av försäkringsskyddet.⁶⁴

I *Bristol* ND 1983 s. 45 (Sv Disp) var frågan om ersättning skulle utgå för fiskeredskap som förstörts vid brand i fartyget. Det aktuella villkoret motsvarade § 73 i Allmän Svensk Sjöförsäkringsplan, men saknade nämnda bestämmelses undantag beträffande fiskeredskap. Dispa-schören fann att ersättning skulle utgå; att fiskeredskap inte ersattes enligt försäkringsbolagets egen praxis och enligt praxis från

74 not 36 anför att den som vill undandra sig allmän praxis får begagna sig av ett klart språk.

⁶² Se Kaj Pineus, *Assuradören hos dispa-schören* (1978), s. 48 f.

⁶³ Jfr Ramberg & Ramberg, *Allmän avtalsrätt* (10 uppl., 2016), s. 156 och U. Bernitz, *Standardavtalsrätt* (9 uppl., 2013) s. 68. När sjöförsäkringsgivare hänvisar till ”current circulars” i försäkringsbrevet torde sådana cirkulär som föreligger vid avtalets ingående bli avtalsinnehåll, under förutsättning att de är tillgängliga för försäkringstagaren och går att förena med andra försäkringsvillkor.

⁶⁴ Jfr de norska avgörandena Rt. 1987 s. 1358 (brandförsäkring) och Rt. 1997 s. 542 (fiskodling). Se om rättsfallen Erlend Haaskjold, *Kontraktforpliktelse* (2 uppl., 2013), s. 273.

andra bolag med identiska villkor kunde inte leda till en annan tolkning.

I situationer där villkoret lämnar öppet för olika tolkningar finns däremot exempel i rättspraxis på att bolagspraxis tillmätts betydelse.

I *Eidsvold* ND 1952 s. 1 (NH) lade Norges Høyesterett vid tolkningen av P&I-villkor vikt på att Assuranceforeningen Skuld genom mångårig praxis hade tillämpat reglerna på ett visst sätt som begränsade försäkringsskyddet för räddningsomkostnader.⁶⁵ I *Scana* NJA 2007 s. 17, som gällde en maskinförsäkring, föreföll Högsta domstolen vara beredd att tillmäta försäkringsgivarens tidigare skaderegleringspraxis betydelse vid tolkningen till förmån för försäkringstagaren, men fann det inte klarlagt att det fanns någon sådan praxis som motiverade rätt till ersättning för skadan och medgav inte ersättning.

En anknytande fråga är vilken betydelse det ska ha för tolkningen att försäkringsbolaget i sin tidigare skaderegleringspraxis valt att tillämpa ett i och för sig tydligt försäkringsvillkor på ett mera generöst sätt än vad villkoret medger (s.k. kulans). Som utgångspunkt är en sådan generös tillämpning inte bindande för försäkringsbolaget, med mindre tillämpningen är systematisk och känd för försäkringstagar-kretsen varvid den kan få verkan som eftergift.⁶⁶ Någon sjöförsäkringspraxis där försäkringsgivaren blivit bunden av sin egna generösa villkorspraxis har inte påträffats.⁶⁷ Det förekommer att sjöförsäkringsgivare uttryckligen anger i villkoren att en generös tillämpning av villkoren inte ska vara bindande för bolaget i andra fall.⁶⁸ En avvikelse från egen försäkringspraxis som inverkar på likabehandlingsprincipen vid tillämpning av försäkringsvillkoren skulle möjligen kunna medföra grund för jämkning enligt 36 § avtalslagen.⁶⁹

3.4 Tolkningspraxis

Det är naturligt att rättspraxis som avser betydelsen av det omtvistade villkoret eller andra liknande villkor kan ge vägledning vid tolkningen.⁷⁰ Med hänsyn till att så få sjöförsäkringstvister når de högsta instanserna beaktas underrättsavgöranden i större utsträckning än inom andra områden med en rikare domstolspraxis. Förutsebarhetshänsyn talar för att lägga vikt även vid sådan rättspraxis; om den tolkningspraxis som vuxit fram kring ett visst villkor framstår som mindre

⁶⁵ Avgörandet är omdiskuterat, jfr Hans Jacob Bull, *Sjöförsäkringsrett* (1980), s. 27 med hänvisningar.

⁶⁶ Jfr Axel Adlercreutz och Lars Gorton *Avtalsrätt II* (6 uppl., 2010), s. 101 f. och Eva Lindell-Frantz och Carl Martin Roos, *Generös avtalsstillämpning*, *Skrifter utg av Juridiska Föreningen i Lund* nr 76 (1985), s. 22 ff. Jfr dock NJA 2007 s. 17.

⁶⁷ I *Smelteovnen* 1966 s. 56 (NV) gjorde skiljemannen åtskillnad mellan branschpraxis som rättsligt bindande och försäkringsbolagets egna generösa tillämpning (kulans) som inte rättsligt bindande.

⁶⁸ Se exempelvis *The Swedish Club P&I Rules* (2016) Rule 17.

⁶⁹ Jfr prop. 2003/04:150, *Ny försäkringsavtalslag*, s. 444 samt Ulf Bernitz, *Standardavtalsrätt* (8 uppl., 2013) s. 165 och Jori Munukka, SvJT 2009 s. 962.

⁷⁰ Jfr DCFR Art. II.- 8:102 (c).

ändamålsenlig kan det många gånger vara lämpligare att försöka få till stånd en villkorsändring än att frångå etablerad praxis.⁷¹

Publicerad skiljepraxis har fått en stor betydelse för rättsbildningen på sjöförsäkringens område och för den juridiska doktrinen.⁷² Detta kan delvis förklaras av att skiljemännen vanligen hämtas från en begränsad krets av välkända experter på området. De förutsebarhetshänsyn som talar för att beakta publicerad rättspraxis gör sig däremot inte gällande på samma sätt när det gäller opublicerad skiljepraxis. Det finns därför knappast skäl att tillerkänna sådan skiljepraxis större vikt än de sakliga skäl som anförs i skiljedomen för eller emot en viss lösning.⁷³

3.5 Dispositiv rätt

När ett försäkringsavtal är oklart eller ofullständigt kan det finnas anledning att falla tillbaka på dispositiva lagregler vid tolkning eller utfyllning. Sådana dispositiva regler kan komma till uttryck i försäkringsrättslig lagstiftning (jfr ”anslutning till lagens uttryckssätt” i NJA 2001 s. 750) eller i anknytande sjörättsliga regler (jfr ”anslutning till uttryckssätt i relevant lagstiftning” i NJA 2006 s. 53). Sjöförsäkringarna utformas mot bakgrund av sjörättens särskilda risk- och ansvarsfördelningsregler, som exempelvis gemensamt haveri och olika former av ansvarsbegränsningsregler. Dessa kan ge ledning för att fastställa ett villkors syfte, funktion och avgränsning.

Dispositiva lagregler har emellertid en mer begränsad betydelse på sjöförsäkringsrättens område än för många andra slags försäkringsavtal. FAL innehåller inga särskilda bestämmelser för sjö- och annan transportförsäkring och är inte heller tvingande för sådana försäkringar förutom i förhållande till tredje man eller för konsumentförsäkring.⁷⁴ I 1927 års försäkringsavtalslag (ÄFAL) fanns dispositiva bestämmelser för sjö- och transportförsäkring, som grundade sig på bestämmelser som tidigare fanns intagna i sjölagen. Genom att branschen tidigt utarbetade utförliga standardavtal i form av sjöförsäkringsplaner med en mer omfattande och delvis avvikande reglering kom de dispositiva lagreglerna dock att få en underordnad roll.

⁷¹ Jfr beträffande synsättet i engelsk standardavtalsrätt, där Gerard McMeel, *The Construction of Contracts* (3^d ed. 2017), para 1.58–1.59 och para 1.98–1.101, framför att ”it may often be more important that a particular clause or phrase has received an *authoritative* judicial interpretation, than that it has received the *best possible analysis*” (para 1.59). Se även J W Carter, *The Construction of Commercial Contracts* (2013), para 13.3.

⁷² Se Sjur Brækhus, *Voldgiftspraxis som rettskilde*, Festskrift til Anders Bratholm (1990), s. 447–461.

⁷³ Jfr Håstad, SvJT 1991 s. 578 om opublicerad praxis på entreprenadrättens område.

⁷⁴ Se 1 kap. 7 § 1 p. jämfört med 1 kap. 6 § försäkringsavtalslagen (2005:104). Motsvarande undantag finns i finsk rätt, jfr 1 kap. 3 § lagen om försäkringsavtal 28.6.1994/543. Enligt norska FAL undantas sjöförsäkringsavtal och internationella (men inte nationella) transportförsäkringsavtal från den tvingade regleringen enligt § 1–3 (c) och (e) Lov om forsikringsavtaler av 16. juni 1989 nr. 69.

Självregleringen genom sjöförsäkringsplaner kan därför till stor del sägas ha fungerat som bakgrunds rätt för sjöförsäkringsavtalen.⁷⁵

I vilken mån dispositiva regler alls får betydelse för tolkningen beror förstås på om det finns några dispositiva regler för den problemställning som är i fråga, men också med vilken grad av fullständighet som de aktuella villkoren reglerar förhållandena. Dispositiva regler får begränsad betydelse vid en tillämpning av NMIP 2013, eftersom de syftar till en i princip heltäckande reglering av de försäkringar som planen omfattar och också är avsedda att fungera med flera nordiska länder som bakgrunds rätt.⁷⁶

I den mån tolkningen avser sjöförsäkringsvillkor som har tillkommit under påverkan av dispositiva rättsregler, exempelvis sådana som fanns i ÄFAL, kan förarbeten och rättspraxis kring dessa ge viss ledning om tillämpningen. Praxis som utbildat sig kring bestämmelser i försäkringsavtalslagen som till sin utformning eller funktionellt motsvarar villkor i sjörättsliga standardavtal bör också kunna få betydelse för tolkningen.

I *Wailett af Glommen* ND 1993 s. 37 (Sv Disp), som avsåg tolkningen av en bestämmelse i 1957 SPL, beaktade dispasschören vid tolkningen en bestämmelse med motsvarande innehåll i ÄFAL.

Den dispositiva rätten kan också ge uttryck för allmänna försäkringsrättsliga principer, som kan vara till ledningen för tolkningen också av sjöförsäkringsavtal. Med hänsyn till sjöförsäkringsavtalets särdrag och avvikande reglering i vissa frågor får man emellertid pröva i vilket utsträckning dessa gör sig gällande för sjöförsäkringens område, ofta framstår det som naturligare att söka stöd i branschpraxis eller allmänna principer kring sjöförsäkring som utbildats i praxis.⁷⁷ Dispositiva försäkringsrättsliga regler kan vidare ha betydelse för oskälighetsbedömningen enligt 36 § avtalslagen.

3.6 Utländsk rätt

Vid tolkningen kan det finnas anledning att beakta hur motsvarande frågeställning regleras i utländsk rätt och villkorspraxis.⁷⁸ Den utomnordiska rätten har emellertid inte samma betydelse för sjöförsäkringsrätten som för många andra sjörättsliga avtalstyper. Sjöförsäkringsrätten har inte varit föremål för någon internationell harmonisering genom konventioner. En viss anpassning mellan olika villkor äger visserligen rum genom att man vid revideringen av sjöförsäkringsvillkor sneglar på utländska villkor för att se hur dessa har utvecklats och svarat upp mot nya försäkringsbehov. Men även om vill-

⁷⁵ Jfr Svante O. Johansson, Direktkrav, sjöförsäkring och en ny försäkringsavtalslag, SvJT 1996 s. 725 ff., s. 730.

⁷⁶ Jfr Wilhelmson och Bull, not 44 a.a. s. 25. Avtalsvillkor kan förstås aldrig täcka alla frågor som kan uppkomma.

⁷⁷ Jfr NJA 1998 s 448, som diskuteras i avsnitt 3.3 ovan.

⁷⁸ Hänvisningar till utländsk rätt ser ut att ha varit vanligare i äldre doktrin och rättspraxis, jfr NJA 1917 s. 73 och Hasselrot, not 5 a.a., som vid diskussionen om tolkning av sjöförsäkringsavtal begagnar sig av franska, tyska och engelska rättskällor.

korens innehåll och lösningar påverkas av den internationella utvecklingen utformas de normalt mot bakgrund av en viss tillämplig lag eller en viss rättstradition.

Beaktande av utländsk rätt kan grunda sig på olika överväganden. Nordisk rätt kan ge ledning där lagstiftningen eller de aktuella villkoren motsvarar de svenska. Utomnordisk rätt och villkor beaktas i mer begränsad utsträckning, dess betydelse vid tolkningen varierar beroende på vilken typ av sjöförsäkringsavtal det är fråga om.

I svenska avgöranden kring kaskoförsäkring har de norska sjöförsäkringsplanerna och dess förarbeten fått särskild betydelse i rättspraxis.⁷⁹ Detta kan förklaras av den påverkan som de norska villkoren haft på de svenska villkoren och att de norska villkoren också vilar på en rättslig tradition som ligger nära svensk rätt genom sin gemensamma grund i ÄFAL. De norska kaskovillkoren har också haft utförligare kommentarer än deras svenska motsvarigheter. Motsvarande benägenhet att söka stöd i svenska villkor ser man inte i norsk rättspraxis, vilket säkerligen hänger samman med att svensk villkorspraxis inte har haft något större inflytande på utvecklingen av de norska villkoren.⁸⁰ Vid tolkningen av NMIP 2013, som till övervägande del bygger på den norska planen, kan man nog räkna med att tidigare svensk sjöförsäkringsrättspraxis kommer att få en underordnad betydelse. För att uppnå en enhetlig tillämpning kring dessa villkor finns starka skäl att noga beakta den nordiska rättspraxis som växer fram kring villkoren.

Utomnordiska villkor kan ha haft ett inflytande på utformningen på de svenska villkoren, särskilt för varuförsäkring och P&I-försäkring. Utomnordisk rätt kan också ge uttryck för branschpraxis eller utgöra en argumentationskälla vid tolkningsproblem — om en fråga har lösts på ett visst sätt i en annan rättsordning bör detta få betydelse för prövningen av vad som är en förnuftig och rimlig lösning på motsvarande frågeställning i svensk rätt.

Beträffande varuförsäkring har blickarna framför allt riktats mot engelsk rätt, särskilt i svenska dispaschavgöranden.⁸¹ Denna utblick har delvis motiverats med avtalsgenetiska argument; de engelska villkoren har i stor utsträckning tjänat som förebild vid utarbetandet av de svenska villkoren.⁸² Ett annat skäl för en sådan utblick är också den etablerade praxis på varuförsäkringens område, som innebär att importaffärer i regel underkastas svenska villkor medan exportaffärer underkastas engelska villkor.⁸³ Det kan därför finnas skäl att i viss ut-

⁷⁹ Se exempelvis *Takis H* ND 1990 s. 50 (HVS), s. 54 och *Stena Carisma* ND 2002 s. 31 (Sv. Disp.).

⁸⁰ I den publicerade rättspraxis som undersökningen grundar sig på har inte kunnat påträffas något norskt avgörande där man hänvisar till svenska villkor eller svensk rätt till stöd för tolkningsresultatet. Däremot antas svensk praxis ha betydelse för tolkningen av norska varuförsäkringsvillkor, se Hans Jacob Bull och Trine-Lise Wilhelmsen, *Handbook in Cargo Insurance* (2012), s. 16.

⁸¹ Se Svante O. Johansson, *Varuförsäkringsrätt* (2004), s. 44.

⁸² Johansson, a.s. och *Ming Glory* ND 2000 s. 10, 13 (Sv. Disp.).

⁸³ Se ND 2000 s. 10 (Sv. Disp.).

sträckning harmonisera tolkningen av internationellt förekommande villkor.

I *Solparasoller på Ming Glory* ND 2000 s. 10 (Sv.Disp) anför dispaschören att det mot bakgrund av den engelska regleringens starka ställning på marknaden för varuförsäkring ”finns anledning att få till stånd en harmonisering mellan svensk och engelsk rätt på detta område”. I *Hanjin Venezia* ND 2009 s. 55 (Sv Disp) hänvisade dispaschören till engelsk rätt som stöd för branschpraxis (s. 60). I *Omnia* ND 2013 s. 48 åberopade dispaschören ett engelskt rättsfall som stöd för resonemanget vid tolkningen av de svenska varuvillkoren, medan tingsrätten i sin dom endast beaktade svensk och nordisk rätt.

Engelsk rätt uppvisar emellertid betydande skillnader vad gäller försäkringsrättens struktur, utformningen av försäkringsvillkor och rättsliga ställningstaganden (se avsnitt 6.2 nedan). Betydelsen av utländsk rättspraxis måste därför bedömas mot bakgrund av den rättsliga kontext där den tillkommit, vilket många gånger kan vara komplicerat. Vid användningen av engelska och andra utländska rättskällor måste också beaktas att villkor på olika marknader kan skilja sig i täckningsområde och i övrigt vara mer eller mindre förmånliga för försäkringstagaren i olika avseenden, vilket ytterst kan avspeglas i försäkringspremien. När det inte är fråga om internationella försäkringsvillkor bör därför en harmonisering främst ske genom en revidering av villkoren och inte genom tolkning.

4 Rimlighetsöverväganden

Som ett avslutande moment i tolkningen anvisas i rättspraxis att man ska göra en övergripande rimlighetsbedömning av tolkningsresultatet (jfr hänsyn till ”vad som sakligt sett är en förnuftig och rimlig reglering” i NJA 2001 s. 750). Rimlighetsbedömningen inbegriper olika slags hänsyn och värderingar som gör sig gällande i den konkreta tolkningssituationen, där också en avvägning mellan de olika motstående intressena kan behöva göras.⁸⁴ I norsk doktrin och rättspraxis betecknas denna typ av mer övergripande överväganden ofta som ”reella hänsyn”, ett samlingsbegrepp som innefattar bedömningar utifrån bland annat konsekvensresonemang, rättviseaspekter, rättstekniska hänsyn och vilken lösning som är mest ändamålsenlig för att uppnå syftet med regleringen.⁸⁵

Den typ av överväganden som rimlighetsbedömningen innefattar kan få betydelse för hur man ska förstå ordalydelsen, avväga de olika tolkningsfaktorerna mot varandra och för att eventuellt tillpassa en

⁸⁴ Se NJA 2007 s. 35. Jfr diskussionen om ”allmänna lämplighetsöverväganden” i Lehrberg, not 12 a.a. s. 199 ff.

⁸⁵ Se Jens Edvin A. Skoghøy, *Reelle hensyn som rettskilde*, Lov og Rett 2013, s. 257; Geir Woxholt, *Avtalerett* (9 uppl., 2014), s. 404 ff. och Haaskjöld s. 291 ff. För en bred diskussion om reelle hensyn, se Sverre Blandhol, *De beste grunner* (2013). Reelle hensyn som tolkningsfaktor har betonats i bl.a. rättsfallen Rt. 2010 side 961 (NH) och *Stolt Condor* ND 1978 s. 139 (NV) s. 139 s. 147 ff.

utfyllande regel.⁸⁶ Kopplingen till partsviljan kan sägas vila på grundtanken att parterna inte rimligen kan ha avsett att en tillämpning av villkoren ska leda till ett orimligt resultat. I avsaknad av andra utslagsgivande faktorer finns således anledning att välja det tolkningsalternativ som framstår som rimligast i sammanhanget.⁸⁷

Man kan invända att beaktandet av olika former av rimlighetsöverväganden ger "fritt spelrum åt olika rättspolitiska resonemang"⁸⁸ eller annars öppnar upp för alltför skönsmässiga bedömningar från avtals-tolkarens sida. Men syftet med detta moment i tolkningen kan inte vara att göra en abstrakt bedömning om vad som vore en rimlig reglering mellan parterna och än mindre att skriva om villkoret efter sådana överväganden. Bedömningen måste utgå från villkorstexten samt det sakliga och rättsliga sammanhang där det omtvistade avtalsvillkoret förekommer. Rimlighetsbedömningen kan avse hur villkoren ska förstås utifrån rationella, logiska och systematiska hänsyn.⁸⁹ Bedömningen kan också ske utifrån de normer och värderingar som framträder genom utfyllande rättsregler eller genom allmänna försäkrings- och avtalsrättsliga principer om bland annat lojalitet och skälighet.⁹⁰ Som påpekats tidigare är det följaktligen naturligt att den övergripande rimlighetsbedömningen flyter samman med andra moment i tolkningen.⁹¹

Det går knappast att uppställa några riktlinjer för den helhetsbedömning av de konkreta förhållanden som ska till för att åstadkomma ett rimligt tolkningsresultat och vilka hänsyn som kan äga inflytande vid en sådan bedömning.⁹² I det följande ska emellertid, med anknytning till doktrin och rättspraxis, diskuteras några olika hänsyn som kan göra sig gällande vid den slutliga rimlighetsbedömningen av tolkningsresultatet.

Om en viss tolkning skulle leda till *orimliga konsekvenser med hänsyn till försäkringsbarheten och skadepreventionen* bör detta få betydelse för tolkningen. Bertil Bengtsson framhåller att en tolkning av försäkringsvillkor inte gärna kan anses tveksam om ett av alternativen leder till orimliga eller stötande resultat, en utvidgning av försäkringen som

⁸⁶ Om betydelsen av rimlighetsöverväganden vid avvägning av olika tolkningsfaktorer, se Woxholt a.a. s. 407 och Alf Petter Høgberg, *Kontraktstolkning* (2006), s. 202. Beträffande utfyllning med stöd av rimlighetsöverväganden, se NJA 2014 s. 960 p. 23.

⁸⁷ Se NJA 2001 s. 750 där Högsta domstolen stannade för det tolkningsalternativ som framstod som rimligast.

⁸⁸ Jfr Bertil Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt* (3 uppl., 2015), s. 63. I annat sammanhang har Bengtsson ansett hänvisningen till vad som är en rimlig lösning framstår som alltför obestämd för att ge ledning för tolkningen, se Oklarhetsregeln vid villkorstolkningen, i H. Andersson m.fl., *Uppsatser om försäkringsvillkor*, 2015, s. 43 ff., 51.

⁸⁹ Jfr Ole Lando m.fl., *Restatement of Nordic Contract law* (2016), s. 182.

⁹⁰ Jan Heller, *Försäkringsrätt* (2 uppl., 1965) anför att "vad som är en förnuftig och rimlig reglering" får prövas "med hänsyn särskilt till lagstiftningens egna värderingar, där en sådan prövning är möjlig" (s. 73). Generalklausulen i 36 § avtalslagen kan sägas ge uttryck för en skälighetsnorm vid tolkningen, jfr Viggo Hagstrøm, *Obligasjonsrett*, (2 uppl., 2013) s. 43 f.

⁹¹ Jfr även Joel Samuelsson, *Tolkningens gåta* (2011), s. 192.

⁹² Jfr Kurt Grönfors, *Åndamål och funktion*, JT 1999–00 s. 523 ff., s. 536 och Lars Heuman, SvJT 2014 s. 369.

bevisligen skulle bli ekonomiskt fördömande för försäkringsbolaget eller som framstår som klart olämplig från preventionssynpunkt, exempelvis genom att ersättning utgår för skador som på förhand är förutsebara eller där risken på annat sätt blir beroende av hur den försäkrade väljer att agera.⁹³ Detta talar för att man ska undvika en villkors-tolkning som exempelvis skulle begränsa incitamentet för försäkringstagaren att undvika skada eller att vidta skadebegränsande åtgärder vid ett haveri. Detsamma gäller om tolkningen skulle leda till ersättning för skador som är en följd av en normal affärsrisk i verksamheten eller som annars typiskt sett inte täcks av försäkring, exempelvis risker som hänför sig till konjunktursvängningar, insolvens eller likviditetsproblem⁹⁴ samt risker som normalt fångas upp av köprättsligt ansvar.⁹⁵

En opublicerad svensk skiljedom⁹⁶ gällde tolkningen av punkt 24.5 i kaskovillkoren AV 2000 som föreskriver att ersättning för totalförlust ska utgå om fartyget har undanhållits försäkringstagaren i mer än sex månader till följd av ”kvarstad för skadeståndsanspråk eller liknande åtgärd på grund av haveri för vilket försäkringsgivaren ansvarar”. Fartyget skadades på grund av ett haveri som i och för sig täcktes av kaskoförsäkringen, men lades senare i kvarstad för krav på grund av haveriet som inte omfattades av kaskoförsäkringen. Fråga uppkom om ersättning för totalförlust under kaskoförsäkringen skulle utgå när kvarstaden inte hävts inom sex månader. Försäkringstagaren nekades ersättning med hänvisning till att bestämmelsen måste förstås sålunda, att skadeståndskravet som föranlett kvarstaden måste omfattas av kaskoförsäkringen. Skiljenämnden tillade därefter att: ”[t]he interpretation favoured by the [insured] would mean that, in given circumstances, the hull underwriter might in fact have to absorb huge losses resulting from risks that are not insured against under the hull policy. Such an interpretation, with potentially very far reaching effects, would in the view of the Arbitral Tribunal require clear support by the wording of the policy, the drafting history of the clause or background law, neither of which is at hand here.”

I viss utsträckning kan *andra försäkringstekniska synpunkter* beaktas vid tolkningen, så som att premien ska motsvara risken (den s.k. ekvivalensprincipen).⁹⁷ Sådana hänsyn bygger på att försäkringen måste ges en avgränsning som möjliggör för försäkringsgivaren att beräkna risken på förhand. Sambandet mellan risk och premiens storlek har fått viss betydelse vid tolkning av andra slags försäkringsavtal när villkoret varit oklart.⁹⁸ För sjöförsäkringen anses försäkringstekniska hän-

⁹³ Jfr Bertil Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt* (3 uppl., 2015), s. 63.

⁹⁴ Jfr Hellner not 90 a.a. s. 437. I NMIP 2013 Clause 2–8 undantas insolvens från täckningsområdet.

⁹⁵ Jfr *STX OSVND* 2013 s. 128 (Borgating).

⁹⁶ Skiljedom den 24 maj 2014 (advokaterna Olof Rågmark och Karl Johan Gombrii samt professor Jan Ramberg).

⁹⁷ Jfr Bertil Bengtsson, *Försäkringsteknik och civilrätt* (1998), s. 88 ff.

⁹⁸ Se NJA 1947 s. 400. Jfr dock NJA 1951 s. 756 och NJA 1978 s. 628. Fallen diskuteras av Bengtsson not 97 a.a. s. 88 ff. För norsk rätt, se Rt. 2008 s. 537 samt Erlend

syn tillmätas särskild betydelse och skulle nog kunna tillmätas än större vikt.⁹⁹ Sådana hänsyn skulle exempelvis kunna göras sig gällande vid tolkningsfrågor kring avgränsningen mellan kasko- och krigsförsäkring vid samverkande skadeorsaker eller för att avgränsa försäkringstäckningen från indirekta skador till följd av ett försäkringsfall.¹⁰⁰ Samtidigt kan premiesättningen vara komplicerad och något som försäkringstagaren många gånger inte kan bedöma.¹⁰¹ För att sådana överväganden ska ge utslag vid tolkningen bör därför krävas att det framstår som mer eller mindre uppenbart för en försäkringstagare i motsvarande situation att den erlagda premien inte rimligen svarar mot försäkringstagarens risk under försäkringen.¹⁰²

I ND 1948 s. 116 (NH), som gällde en transportförsäkring av bildelar som skulle skeppas på däck, åberopade Høyesterett till stöd för tolkningen att den avtalade premien inte på långa vägar kunde täcka risken för den mer omfattande utsträckning av täckningsområdet som gjordes gällande av försäkringstagaren.

Även om det s.k. berikandeförbudet är avskaffat gäller som en allmän försäkringsrättslig princip att *försäkringsfallet inte ska medföra vinst för den försäkrade*.¹⁰³ Principen bör vara vägledande även vid tolkningen av sjöförsäkringsavtal. I tveksamma fall ska därför försäkringsvillkoren inte ges en tolkning som innebär att försäkringsersättningen överstiger den försäkrades ekonomiska förlust.¹⁰⁴ Detta gäller emellertid inte när ersättningen på förhand är fastställd till ett viss bestämt belopp, exempelvis vid ersättning för totalförlust när fartygets värde är fastställt i försäkringsbrevet (s.k. taxerad polis).¹⁰⁵ Även överväganden kring riskfördelningen mellan försäkringsgivare och försäkringstagare för olika händelser kan tala mot en tillämpning av principen.

I *Ocean Blessing* ND 1998 s. 217 (NH) uppstod frågan om kaskoförsäkringsgivaren även skulle utge ersättning för bärgarlön vid en totalförlust enligt 1964 NPL. Försäkringsgivaren hade utbetalat ersättning med hela försäkringsbeloppet. Försäkringsgivaren gav emellertid upp rätten till vraket först efter att ett bärgningskontrakt hade ingåtts, vilket normalt ger rätt till ersättning för bärgningskostnaderna, men innan det stod klart om bärgningen skulle lyckas. Redaren ansågs ha rätt till ersättning för bärgningskostnaderna trots att det senare visade

Haaskjold, *Kontraktsförpliktelser* (2013), s. 242 och Geir Woxholt, *Avtalerett* (9 uppl., 2014), s. 401.

⁹⁹ Se Svante O. Johansson, *Varuförsäkring* (2004) s. 107 f. och Bertil Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt* (3 uppl., 2015), s. 60 med hänvisning till NJA 1945 s. 504. Jfr även Hasselrot, not 5 a.a. s. 235 och Pineus, not 4 a.a. s. 34.

¹⁰⁰ Se Wilhelmssen, not 52 a.a. s. 256 f.

¹⁰¹ Jfr Bertil Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt* (3 uppl., 2015), s. 64. I engelsk rätt anses bevisning om hur försäkringsgivaren har beräknat premien ligga utanför tolkningsramen och ska inte tillmätas betydelse, se Gilman, not 26 a.a. para 3–03 not 20.

¹⁰² Jfr Hellner, *Försäkringsrätt* (2 uppl., 1965), s. 71 ff.

¹⁰³ Jfr prop. 2003/04:150 s. 192. Jfr Bengtsson, not 101 a.a. s. 47 och s. 309 f.

¹⁰⁴ Jfr Bengtsson, not 101 a.a. s. 47.

¹⁰⁵ Se exempelvis NMIP 2013 Clause 2–3 och 4–1.

sig att fartygets restvärde översteg bärgningskostnaderna och redaren därmed gjorde en vinst på försäkringsfallet. Høyesterett fann tydligt stöd för utgången i förarbetena och ansåg att rimlighetsbetraktningar därför måste få en underordnad betydelse. Det beaktades även att försäkringstagaren övertagit risken för vraket och utfallet av bärgningen genom att försäkringsgivaren fransagt sig rätten till vraket.

En annan fråga är i vilken utsträckning man vid tolkningen ska beakta *rättstekniska hänsyn*, i betydelsen av att villkoret ska ges en tolkning som främjar enkelhet och förutsebarhet vid tillämpningen framför en tolkning som ställer parterna inför en nyanserad och måhända krävande prövning utifrån omständigheterna i det enskilda fallet.¹⁰⁶ Till viss del har sådana hänsyn fått betydelse i rättspraxis, exempelvis har det ansetts viktigare med klara och enkelt tillämpliga regler för avgränsningen mellan P&I- och kaskoförsäkringarna än om risken hamnar på den ena eller andra försäkringen.¹⁰⁷ I andra tolkningsfrågor framstår det som vanligare att rättstekniska argument får stå tillbaka för andra hänsyn.

I *Mosprince/Biakh* ND 1976 s. 263 ansåg skiljemannen att rättstekniska hänsyn talade för en utvidgad tolkning av uttrycket "skipets bruk av..." i NPL 1964 § 194, då en snävare tolkning hade medfört att avgränsningen mellan P&I och kasko hade blivit ohanterlig. Sådana hänsyn fick vidare betydelse i *Chemical Rubi* ND 1988 s. 275 (NV) vid tolkningen av uttrycket "andra lignende ingrep" i en krigsförsäkring. I *Stolt Condor* ND 1978 s. 139 (NV) beaktade skiljemannen rättstekniska hänsyn vid tolkningen, men tillmätte dem inte någon avgörande vikt; behovet av enkelt tillämpbara regler ansågs inte kunna medföra att väsentliga sakliga skäl ("materiella hänsyn") sattes åsido.¹⁰⁸ I *Front Lords* ND 2005 s. 225 (NV) fick assuradörens argumentation kring rättstekniska hänsyn inte gehör när en naturlig tolkning av villkoren talade för en annan lösning. Skiljemannen uttalade härvid att: "Dersom løsningen oppfattes som retstetknisk uheldig, vil det naturlige reaksjonsmidlet være å foreslå en endring av planen eller dens motiver på dette punkt."

En *försäkringstagares befogade förväntningar på försäkringstäckning* som grundar sig på exempelvis försäkringens syfte eller branschpraxis bör kunna få betydelse vid tolkningen, i vart fall när villkoren ger stöd för sådana förväntningar.¹⁰⁹ Däremot finns det knappast utrymme för en sådan extensiv och med oklarhetsregeln besläktad tolkningslära om "policyholder's reasonable expectations", som tillämpas i vissa amerikanska delstater och som kan medföra att försäkringstagares objektiva

¹⁰⁶ Jfr Torgny Håstads skiljaktiga mening i NJA 2009 s. 877 och minoritetens votum i NJA 2015 s. 862 p. 25.

¹⁰⁷ Jfr kommentaren till NMIP 2013 Clause 13-1 och Wilhelmsen och Bull, not 44 a.a. s. 284.

¹⁰⁸ Se s. 156 i referatet. Jfr även *Bulford Dolphin* ND 2009 s. 202 (NV), s. 214.

¹⁰⁹ Jfr diskussion i Radetzki, *Tolkning av försäkringsvillkor* (2014) s. 109 ff. om skälighetsinriktad tolkning.

förväntningar på försäkringstäckning får genomslag även när det saknas stöd för en sådan tolkning i villkoren.¹¹⁰

En annan och närliggande hänsyn är *försäkringstagarens behov av försäkringstäckning*. Denna hänsyn måste förstas vägas mot försäkringsgivarens och kollektivets intresse av att inte utge ersättning för skador för vilka det inte betalats någon premie.¹¹¹ I sjöförsäkringen kan man nog räkna med att försäkringstagarens behov av försäkring sällan får någon självständig betydelse, om det skulle finnas luckor i försäkringsskyddet ligger det närmare till hands att teckna en tilläggsförsäkring eller verka för en ändring av villkoren.

I *M/T Chemical Rubi* ND 1988 s. 275 (NV) uttalade skiljemannen att han i och för sig var enig med försäkringstagaren om att det förelåg ett klart behov av försäkringstäckning i den aktuella situationen, men ansåg att man måste vara försiktig med att från behovet av försäkringstäckning sluta sig till att försäkringstäckning föreligger enligt villkoren; det måste finnas stöd för försäkringstäckning i villkoren så som dessa får förstas enligt allmänna tolkningsregler, eventuellt med komplettering av fast försäkringspraxis.

En problemställning som ibland uppkommer på grund av den tekniska eller kommersiella utvecklingen i sjöfartsnäringen är när ett *standardavtal används i en situation som inte hade tagits i beaktande vid utarbetandet av villkoren*. I en sådan situation kan det möjligen ligga närmare till hands att överpröva de lösningar som villkoren eller plankommentaren uppställer utifrån mer rimlighetsbaserade överväganden.¹¹² Som vi sett finns det också utrymme för att vid tolkningen beakta individuella förhållanden hos försäkringstagaren som försäkringsgivaren känt till.¹¹³ Detta förutsätter emellertid rimligen att villkorens ordalydelse ger utrymme för en sådan situationsanpassad tolkning av försäkringsvillkoren, annars får anpassningen ske genom villkorsrevidering eller tilläggsvillkor.

I *Bulford Dolphin* ND 2009 s. 202 (NV) var fråga om täckning av tidsförlust och räddningsomkostnader enligt NPL 1996. En borrhigg som låg till havs utanför Nigerias kust blev angripen av väpnade pirater, vilket medförde tidsförlust och kostnader för evakuering. Skiljenämnden fann att någon ersättning inte kunde utgå, eftersom planvillkoret förutsatte att försäkringsobjektet avskars från intäktsgivande verksamhet på grund av att det var instängt eller förhindrat att lämna "en havn eller et lignende avgrenset område". Skiljenämnden fann med beaktande av ordalydelsen och motiven inte stöd för att utvidga tolkningen till att omfatta en situation där en borrhigg utestängs från in-

¹¹⁰ Se Robert E. Keeton och Alan I Widiss, *Insurance Law: A Guide to Fundamental Principles, Legal Doctrines and Commercial Practices* (West Publishing, 1988) s. 627 ff. och Yong Qiang Han, *Policyholder's Reasonable Expectations* (Hart, 2016), s. 98 ff. Jfr även Bertil Bengtsson, *Försäkringsteknik och civilrätt* (1998), s. 13 not 11.

¹¹¹ Wilhelmsen, not 52 a.a. s. 251.

¹¹² Jfr Bull, not 36 a.a. s. 109.

¹¹³ Jfr diskussionen kring *Omnia* ND 2013 s. 48 (HVS) på s. 9 ovan.

täktsgivande verksamhet till havs, även med beaktande av att försäkringsobjektet inte avser ett fartyg och därmed typisk sett utsätts för andra slags risker.

Det finns naturligen en gräns för vilken betydelse som man kan tillmäta rimlighetsöverväganden vid tolkningen. Man kan i och för sig tycka att detta avslutande moment i tolkningen i någon mån ”måste vara överordnad de övriga momenten som en slutlig kontroll av tolkningsresultatets godhet”.¹¹⁴ Förutsebarhetshänsyn talar emellertid för att lägga betydande vikt vid ordalydelsen och söka en lösning som är lojal mot denna.¹¹⁵ Andra tolkningsfaktorer kan därför inte gärna leda till en tolkning som inte rimligen låter sig förenas med ordalydelsen, om det inte framgår att det skett något misstag vid villkorets utformning.¹¹⁶ Vid tolkning av ”agreed documents” får man vidare utgå från att villkoren utgör en balanserad kompromiss där de personer som förhandlar villkoren får antas ta tillvara respektive parts intressen.¹¹⁷ Domstolarna bör därför visa särskild återhållsamhet med att tolkningsvis komplettera eller korrigera sådana villkor, även om en annan lösning än de som parterna anvisar i villkoren kan framstå som mer ändamålsenlig.¹¹⁸ Rimlighetsbedömningen kan sägas inbegripa också denna typ av hänsyn; om ordalydelsen tydligt anvisar en viss lösning är det sällan rimligt att ge villkoren en annan tolkning vid den slutliga avvägningen av tolkningsresultatet. Den övergripande rimlighetsbedömningen får därför främst betydelse när avtalsvillkorets ordalydelse ger utrymme för olika tolkningar och inte för att överpröva ordalydelsen. Som påpekades ovan i samband med diskussionen om betydelsen av förarbeten har man också i rättspraxis krävt starka skäl för att frånga den lösning som anvisats i motiven.

I *MS Rostein* ND 2009 s. 194 (Frostating) anmärkte lagmansretten att den naturliga objektiva förståelsen av villkoret var så pass tydlig att ändamålsbetraktningar med anknytning till försäkringens tillämpningsområde inom näringen inte kunde tilläggas någon nämnvärd betydelse. I *Bulford Dolphin* ND 2009 s. 202 (NV) fann skiljenämnden att rimlighetsöverväganden inte kunde bli utslagsgivande när planens klara ordalydelse inte gav några hållpunkter för sådana överväganden (s. 214). *Ocean Blessing* ND 1998 s. 217 (NH) uttalade Høyesterett att motiven fick tillerkännas en sådan tyngd att rimlighetsbetraktningar fick en underordnad betydelse med mindre motivens lösning fram-

¹¹⁴ Se Torbjörn Ingvarsson, *Tolkning av försäkringsavtal*, NFT 2/2007 s. 137 ff., 142.

¹¹⁵ Jfr Hagstrøm, not 90, s. 45.; Trine-Lise Wilhelmsen, *Flexibility, foreseeability and reasonableness in relation to the Nordic Marine Insurance Plan*, Marius 424, 2013, s. 64 och Alf Petter Høgberg, *Kontraktstolkning* (2006), s. 125 f. Se även Rt. 2002 s. 1155, s. 1159.

¹¹⁶ Jfr Bengtsson, *Oklarhetsregeln vid villkorstolkningen*, i H. Andersson m.fl., *Uppsatser om försäkringsvillkor*, 2015, s. 43 ff., 51.

¹¹⁷ Jfr Wilhelmsen, not 115 a.a. s. 63 och skiljenämndens anmärkningar i *Sitakathrine* ND 2000 s. 442 (NV), s. 452.

¹¹⁸ Jfr Haaskjold, not 16 a.a. s. 416 ff. och justitierådets Lindskogs tillägg i NJA 2014 s. 760 p. 56.

stod som oacceptabel. I *MS Vass* ND 2013 s. 257 (NH), som avsåg tolkning av ett undantag i en ansvarsförsäkring för ett reparationsvarv, ansåg Høyesterett heller inte att ändamåls- eller rimlighetsbetraktningar kunde få genomslag: ”Når det som her er profesjonelle parter på begge sider, og risikoen etter ordlyden klart er plassert hos forsikringstakeren, må det foreligge svært tunge hensyn for at domstolene skal endre dette. At det kan stilles spørsmål ved rimligheten av ordningen er ikke tilstrekkelig. Eventuelle endringer må her skje gjennom justering av forsikringsvilkårene.”

När ordalydelsen talar för en viss tolkning med sådan styrka att det inte finns utrymme att avvika från denna genom tolkning med stöd av rimlighetsöverväganden, kan det i särskilda undantagsfall komma ifråga att jämka villkoret enligt 36 § avtalslagen.¹¹⁹

5 Oklarhetsregeln

Enligt den s.k. oklarhetsregeln ska ett oklart villkor tolkas till nackdel för den part som har avfattet villkoren eller annars svarat för villkoren genom att dessa exempelvis har upprättats av partens branschorganisation.¹²⁰ I försäkringsrätten utgör oklarhetsregeln i allmänhet ett argument för att villkoren ska tolkas till förmån för den försäkrade.¹²¹ Till skillnad från de flesta andra tolkningsprinciper är oklarhetsregeln ingen hjälpregel för att fastställa var parterna rimligen kan ha åsyftat. Den grundar sig i stället på rättspolitiska överväganden, där det underliggande syftet är att i viss mån kompensera försäkringstagaren för sitt underläge och förmå försäkringsgivaren att förtydliga villkoren så att osäkerheten om villkorens innebörd blir så liten som möjligt.

I enlighet med vad som också kommer till uttryck i Högsta domstolens uttalande i NJA 2001 s. 750 ska oklarhetsregeln i svensk rätt uppfattas som en subsidiär tolkningsregel och som en sista utväg när en helhetsbedömning av samtliga relevanta tolkningsfaktorer inte ger något utslag. Därigenom är det tydligt att oklarhetsregeln har en begränsad betydelse vid tolkningen av kommersiella försäkringsavtal.¹²²

För sjöförsäkringens del förefaller oklarhetsregeln ha spelat en viss roll i äldre praxis vid tolkning av ensidigt utformade villkor.¹²³ Men i modern sjöförsäkring är utrymmet för en tillämpning av oklarhetsre-

¹¹⁹ Se kommentaren till NMIP 2013 Clause 5-23 och 6-5. Jfr Bertil Bengtsson, *Försäkringsrätt* (3 uppl., 2015) s. 70 och Markus Radetzki, i H Andersson m.fl. *Uppsatser om försäkringsvillkor*, 2015 s. 233 ff. Jag avser att återkomma till dessa frågor i annat sammanhang.

¹²⁰ Jfr Ulf Bernitz, *Standardavtalsrätt* (8 uppl., 2013), s. 96 ff. samt J Ramberg och C Ramberg, *Allmänt avtalsrätt* (2016), s. 185 f.

¹²¹ Jfr Principles of European Insurance Contract Law (PEICL) 2015 artikel 1:203(2).

¹²² Jfr Bengtsson, not a.a. s. 116, som dock pläderar för en utvidgad användning av oklarhetsregeln, särskilt i konsumentförhållanden.

¹²³ Jfr Hasselrot not 5 a.a. ävensom Pineus, not 4 a.a. s. 34 som talar om denna typ av hänsyn för ”benefit of the doubt”.

geln mer begränsat.¹²⁴ I senare sjöförsäkringspraxis har inte påträffats något rättsfall där oklarhetsregeln blivit utslagsgivande för tolkningen.¹²⁵

Oklarhetsregeln kan inte tillämpas på "agreed documents", eftersom båda parter då svarat för villkorens utformning.¹²⁶ Inom denna kategori ryms flertalet av de allmänt förekommande sjöförsäkringsvillkoren på den nordiska marknaden. I kommentaren till NMIP 2013 anges också uttryckligen i anslutning till vissa undantag från försäkringstäckning att dessa inte är avsedda att tillämpas till nackdel för försäkringsgivaren.¹²⁷ Det är vidare tveksamt om oklarhetsregeln kan tillämpas på P&I-villkor, som har utarbetats inom ramen för en ömsesidig organisation där försäkringsgivaren är medlem.¹²⁸

Även i förhållande till allmänt tillämpade villkor som inte utgör "agreed documents", men som upprättats för en vidare tillämpning inom branschen, väger en enhetlig tillämpning av villkoren som regel tyngre än att det ska bli utslagsgivande vem som föreslagit att använda sig av villkoren i det enskilda fallet. Oklarhetsregeln blir också problematisk att tillämpa när försäkringstagaren företräts av en mäklare som har föreslagit villkoren eller förhandlat fram dem med försäkringsgivaren.¹²⁹ Tillämpningen av oklarhetsregeln som en sista utväg vid tolkningen bör följaktligen vara begränsad till situationer där någon av parterna (vanligen försäkringsgivaren) tillhandahållit ensidigt upprättade sjöförsäkringsvillkor eller ensidigt upprättade tilläggsvillkor som avviker från eller kompletterar standardavtalen.

6 Internationella aspekter

6.1 Den internationella miljön

Som vi sett ovan kan utomnordisk rätt i vissa fall få betydelse för tolkningen av nordiska försäkringsvillkor när nordisk rätt är tillämplig. Mot bakgrund av sjöförsäkringens internationella karaktär kan också utomnordisk rätt, och då i synnerhet engelsk rätt, få en mer omedelbar betydelse vid tolkningen.

¹²⁴ Jfr Bengtsson, *Försäkringsteknik och civilrätt* (1998), s. 95. Svante O. Johansson, *Varuförsäkring* (2004) s. 106 sätter i fråga om oklarhetsregeln över huvud taget får någon praktisk betydelse vid varuförsäkring.

¹²⁵ I *Green Ålesund ND 2005* s. 284 (Borgarting) utgick domstolen från att en oklarhet om försäkringsavtalets innebörd skulle gå ut över försäkringsgivaren, men lade inte uttryckligen regeln till grund för sin slutsats om villkorstolkningen.

¹²⁶ Jfr Curt Olsson, *Verkan av avtalsklausuler i standardformulär*, NJM 1957 bil. VI s. 41; Bull, not 36 a.a. s. 108 och Erlend Haaskjold, *Kontraktforpliktelse* (2 uppl., 2013) s. 417 med hänvisningar.

¹²⁷ Kommentar till NPL 2013 Clause 2-9.

¹²⁸ Jfr det engelska avgörandet *British Steamship Owners Association v. Chapman & Son* (1934) Ll L Rep 351 där Roche J uttalar att "I should have found great difficulty in saying that the rule should be used against the association by the member" (s. 355). För annan uppfattning, Daniel Semark, *P&I Clubs Law and Practice* (4th ed, 2010), s. 52 f.

¹²⁹ Jfr Jonathan Gilman, m.fl., Arnould: *Law of Marine Insurance and Average* (18th ed, 2013), para 3-39 och Baris Soyer, *New Parameters in Construing Insurance Contracts*, i R Thomas, *The Modern Law of Marine Insurance*, Vol 4, London 2016, s. 56.

Det är inte ovanligt att engelsk rätt är tillämplig på sjöförsäkringsavtal som hamnar inför nordiska domstolar eller skiljenämnder.¹³⁰ I dessa fall blir uppgiften för avtalstolkaren att så lojalt som möjligt försöka tolka villkoren genom användningen av engelska rättskällor och engelska tolkningsmetoder.¹³¹ När försäkringsavtalet inkorporerar engelska försäkringsvillkor som en del av försäkringsavtalet kan frågor uppkomma som närmast hör till den internationella privaträtten om vilka frågor som ska bedömas enligt den ena eller andra rättsordningen.¹³² Särskilda tolkningsfrågor uppkommer vidare när man ska tillämpa engelsk rätt på nordiska villkor eller nordisk rätt på villkor som är upprättade mot bakgrund av engelsk rätt och sjöförsäkringspraxis.

Det finns därför anledning att diskutera hur de nordiska tolkningsprinciperna förhåller sig till engelsk rätt och beröra några olika metodproblem som kan uppkomma när villkor som utformas mot bakgrund av en viss lag ska prövas enligt en annan.

6.2 *Utblick mot engelsk sjöförsäkringsrätt*

I likhet med nordisk rätt är utgångspunkten i engelsk rätt att sjöförsäkringsavtal ska tolkas enligt samma principer som för tolkning av avtal i allmänhet.¹³³ Engelsk avtalstolkning anses ofta utmärkas av en utpräglad bokstavstolkning, genom vilket det språkliga uttrycket i villkoren blir bestämmande för tolkningen.¹³⁴ I senare engelsk rättspraxis har det emellertid skett en utveckling där domstolarna i allt högre grad har kommit att betona betydelsen av avtalskontexten samt rimlighetsöverväganden vid avtalstolkningen.¹³⁵ Utgångspunkten för tolkningen enligt engelsk rätt är att fastställa det objektiva avtalsinnehållet mot bakgrund av de omständigheter som varit tillgängliga för parterna vid avtalets ingående; "what a reasonable person having all the background knowledge which would have been available to the parties would have understood them to be using the language in the contract to mean".¹³⁶ I ett avgörande från The UK Supreme Court har principerna för att fastställa partsavsikten sammanfattats enligt följande.

When interpreting a contract, the court is concerned to find the intention of the party or parties, and it does this by identifying the meaning of the relevant words, (a) in the light of (i) the natural and ordinary meaning of those words, (ii) the overall purpose of the document, (iii) any other provi-

¹³⁰ Se exempelvis *Tribel* ND 1983 s. 41 (Sv. Disp.), *Yahroma* ND 2003 s. 41 (HVS), *Apollo* ND 1999 s. 150 (FH) och *Marine Atlantic* ND 2007 s. 330 (Oslo).

¹³¹ Se NJA 2016 s. 288 p. 17.

¹³² Jfr diskussionen av Lennart Pålsson i SvJT 1987 s. 343.

¹³³ Jfr Gilman, not 129 a.a. para 3-01.

¹³⁴ Se exempelvis Stefan Lindskog, JT 2014–15 s. 838. Den äldre engelska slaviskt bokstavstroga tolkningen av "monies" i testamente som Lindskog tycks ha åsyftat blev dock överspelad redan genom *Perrin v. Morgan* [1943] AC 399, som anvisar en tolkning som mer inriktar sig på att utröna testatorns vilja, jfr Roger Kerridge, i *English Private Law*, 3rd ed. 2013, para. 7.147.

¹³⁵ Se diskussionen i Soyer, not 129 a.a.

¹³⁶ Lord Hoffmann i *Chartbrook Ltd v Persimmon Homes Ltd* [2009] UKHL 38 para 14.

sions of the document, (iv) the facts known or assumed by the parties at the time that the document was executed, and (v) common sense, but (b) ignoring subjective evidence of any party's intentions.¹³⁷

Dessa principer påminner i huvudsak om de svenska och andra nordiska tolkningsprinciper som diskuterats ovan. En påfallande skillnad är emellertid att urvalet av relevanta tolkningsdata är mer begränsat i engelsk rätt genom den s.k. "parol evidence rule" och relaterade formella tolkningsregler, som utesluter beaktandet av vissa tolkningsfaktorer. Även om dessa har kommit att luckrats upp på senare tid, kvarstår vissa begränsningar av tolkningsramen i engelsk rätt, bland annat att man vid tolkningen inte ska beakta bevisning om vad som förekommit mellan parterna under avtalsförhandlingarna eller bevisning om parts agerande efter avtalsslutet.¹³⁸

Men det finns förstås andra skillnader i angreppssätt och betoningen av olika tolkningsfaktorer mellan svensk och engelsk rätt, även om man kan fråga sig och ha olika uppfattning om hur betydande dessa skillnader är i praktiken.¹³⁹ Tolkningsprinciper är svärfångade inom ramen för en och samma rättsordning och låter sig inte jämföras på samma sätt som materiella rättsregler.¹⁴⁰ Man måste också ta hänsyn till att avtalstolkningens roll kan skilja sig åt. Medan man i en rättsordning kan angripa en viss problemställning genom avtalstolkning, kan man i en annan tillgripa lojalitetspliktsresonemang eller andra utfyllande rättsregler.¹⁴¹

Trots att man i engelsk rätt kan sägas ha gått i riktning mot en mer ändamålsinriktad tolkningsmetod och i allt högre grad kommit att betona betydelsen av rimlighetsöverväganden vid tolkningen,¹⁴² ger en genomgång av engelsk rättspraxis kring tolkning av sjöförsäkringsvillkor ändå gärna intryck av att de engelska domstolarna tillämpar en mer språkligt inriktad tolkning än som utvisas i nordisk rättspraxis. Det finns emellertid några möjliga förklaringar till detta.

En förklaring är *skillnader i den engelska försäkringsrättens innehåll och struktur*. Som exempel på den engelska rättens särdrag är den särskilda villkortyp som kallas för "warranty".¹⁴³ Ett villkor som klassificeras som en warranty har traditionellt ansetts utgöra en förutsättning

¹³⁷ Lord Neuberger i *Marley v Rawlings* [2014] UKSC 2 para 19. Se även *Arnold v Britton and others* [2015] UKSC 36 para 15.

¹³⁸ Se Jonas Rosengren, Engelsk avtalstolkning i ett svenskt perspektiv, SvJT 2010 s. 5 f. med vidare hänvisningar.

¹³⁹ Jfr Rosengren, a.a. och för delvis annan uppfattning, Lars Gorton, Avtalstolkning i engelsk rätt, JT 2014–15, s. 799 ff.

¹⁴⁰ Jfr Joel Samuelsson, Tolkningens gåta, 2011, s. 162 f.

¹⁴¹ Jfr Jonas Rosengren, Contract Interpretation in International Arbitration, *Journal of International Arbitration* (2013) s. 1 ff., s. 9.

¹⁴² Jfr *Rainy Sky SA v Kookmin Bank* [2011] UKSC 50 där Supreme Court uttalade att man vid oklarhet skulle välja det tolkningsalternativ som framstår som rimligast. Se även *Arnold v Britton and others* [2015] UKSC 36.

¹⁴³ Se Gilman, not 129 a.a. kapitel 19 och Francis Rose, *Marine Insurance: Law and Practice* (2012) s. 187 ff. I nordisk rätt finns exempel på att sjöförsäkringsvillkor har tolkats som en warranty i betydelsen av en förutsättning för försäkringsavtalet, se *Tor Hollandia* ND 2008 s. 195 (Oslo) där försäkringstäckningen bortföll på grund av att försäkringstagaren inte uppfyllt en underhållsklausul.

för försäkringsgivarens ansvar; om villkoret inte uppfylls upphör försäkringsgivarens ansvar under försäkringen, oavsett om det finns något orsakssamband mellan villkorsbrottet och försäkringsfallet och oavsett om försäkringstagaren vidtar rättelse senare under försäkringsperioden. Den drakoniska konsekvens som detta kan medföra i en situation där löftesbrottet helt saknat betydelse för försäkringsfallet har fått till följd att de engelska domstolarna har tolkat "warranties" strikt enligt ordalydelsen och emellanåt tillämpat en motsvarighet till oklarhetsregeln mot försäkringsgivaren.¹⁴⁴

Genom den reform av försäkringsrätten som nyligen ägt rum i engelsk rätt har rättsläget beträffande brott mot "warranties" förändrats. Det är numera möjligt för försäkringstagaren att läka löftesbrottet under försäkringsperioden, varvid försäkringsgivarens ansvar återinträder, och försäkringsgivaren kan inte heller åberopa ett brott mot en "warranty" för en viss risk när löftesbrottet inte har någon betydelse för den uppkomna skadan.¹⁴⁵ Efter denna uppmjukning av rättsföljden kan antas att "warranties" framöver kommer att tolkas på samma sätt som andra försäkringsvillkor.¹⁴⁶

En annan förklaring till en mer språkligt inriktad tolkningsmetod är *skillnader i de försäkringsvillkor som tjänat som tolkningsunderlag för de engelska domstolarna*. Engelska försäkringsvillkor är i allmänhet mer kortfattade än de nordiska villkoren och kompletteras inte i samma utsträckning av publicerade förarbeten eller kommentarer. Vidare utgör de engelska villkoren typiskt sett inte "agreed documents", vilket medför att det kan finnas större anledning att tolka undantag strikt eller mot försäkringsgivaren, även om oklarhetsregeln har en begränsad betydelse även i engelsk rätt.¹⁴⁷ I en tolkningsmiljö där det inte finns mycket mer än villkorens ordalydelse att förhålla sig till får rättspraxis där ord och uttryck i sjöförsäkringsvillkor getts en viss innebörd stor betydelse. För att skapa enhetlighet och förutsebarhet vid villkorstolkningen beaktar och följer de engelska domstolarna noga den rikhaltiga rättspraxis som utbildats på området.¹⁴⁸ Detta gäller särskilt vid tolkning av standardavtal där det presumeras att parterna har avsett att ge villkoren den tolkning som de getts i rättspraxis.¹⁴⁹ När man tolkar ett försäkringsvillkor i ljuset av tidigare rättspraxis kring motsvarande villkor är det naturligt att man fäster avseende vid semantiska skillnader mellan villkoret i fråga och villkor som tidigare varit föremål för tolkning i rättspraxis, något som gärna framstår som

¹⁴⁴ Se Gilman, not 129 a.a. para 3–39 och Rose, a.a.s. 184. Ett exempel på sådan tolkning mot försäkringsgivaren utgör *Pratt v. Aigaion Insurance Co SA (The Resolute)* [2009] 1 Lloyd's Rep. 225 (CA).

¹⁴⁵ Insurance Act 2015 Section 10–11. Ändringarna trädde i kraft den 12 augusti 2016.

¹⁴⁶ Se Soyer i not 129 a.a. s. 63 ff. Det kan tilläggas att denna speciella villkorstyp redan tidigare minskat i betydelse, då den är sällan förekommande i de mest använda standardvillkoren på sjöförsäkringens område.

¹⁴⁷ Jfr Gilman, not 129 a.a. s. 86 ff. Ett undantag rör dock tolkningen av warranties som diskuterades ovan.

¹⁴⁸ Se Gilman, not 129 a.a. s. 50 f.

¹⁴⁹ Jfr hänvisningarna i not 71 ovan.

bokstavstolkning men som är en naturlig följd av det underliggande material som är föremål för tolkning.

Även om det onekligen finns skillnader mellan tolkningsprinciperna enligt nordisk och engelsk rätt kan alltså vissa av de skillnader som framträder vid en jämförelse av rättspraxis på sjöförsäkringens område förklaras av att de engelska domstolarna har haft att ta ställning till andra slags försäkringsvillkor, som är utformade mot bakgrund av en försäkringsrätt som till sitt innehåll och struktur skiljer sig från den nordiska. Dessa iakttagelser får betydelse när man ska försöka bedöma efter vilka principer som nordiska villkor ska tolkas när engelsk rätt ska tillämpas på försäkringsavtalet.

6.3 *Tolkning av nordiska villkor under engelsk rätt*

I kommentaren till NMIP 2013 framhålls att villkoren är nära förbundna med nordisk rätt och försäkringspraxis och att det därför normalt ger upphov till betydande problem om villkoren tillämpas med en utomnordisk lag som bakgrunds rätt.¹⁵⁰ Men tillämpningen av engelsk rätt på nordiska villkor innebär inte nödvändigtvis att man ska stanna vid en tolkning av ordalydelsen eller låta den engelska bakgrunds rätten få genomslag så snart tolkningsproblem uppstår. Som framgått ovan ska man vid tolkningen enligt engelsk rätt ta hänsyn till det sammanhang i vilket villkoret förekommer. Det gäller även den rättsliga kontexten mot bakgrund av vilken standardavtalet har tillkommit.¹⁵¹ Att ett visst uttryck har getts en viss betydelse i engelsk rättspraxis innebär inte nödvändigtvis att det ska ges samma betydelse när det förekommer i ett nordiskt sjöförsäkringsvillkor, eftersom den engelska specifika innebörden har fastställts mot bakgrund av försäkringsvillkor med annan utformning och mot bakgrund av engelsk bakgrunds rätt.

I engelsk rätt har man beaktat förklaringar (s.k. "explanatory notes") till standardavtal till stöd för tolkningen av ordalydelsen.¹⁵² Det finns därför utrymme också vid en prövning enligt engelsk rätt att beakta publicerade kommentarer till nordiska villkor, även om de inte lär tillerkännas samma vikt som i nordisk rätt och endast tillgripas för förståelsen av själva ordalydelsen. Däremot förefaller man i engelsk rätt vara mindre benägen att beakta ett standardavtals förhistoria, exempelvis hur ett villkor har vuxit fram genom olika revideringar.¹⁵³ Att man skulle gå vidare och beakta opublicerade förarbeten eller bevisning om vad som förevarit vid standardavtalets tillkomst måste anses som uteslutet enligt engelsk rätt med hänsyn till de begränsningsregler som diskuterades ovan. Tolkningsresultatet enligt engelsk rätt lär

¹⁵⁰ Kommentaren till NMIP 2013 Clause 1–4.

¹⁵¹ Jfr Carter, not 71 a.a. para 7.14. och McMeel, not 71 a.a. para 5.52–5.56.

¹⁵² Jfr McMeel, not 71 a.a. para 5.123.

¹⁵³ Jfr Simon Rainey, *The Construction of Mutual Indemnities and Knock-for-Knock Clauses*, i Baris Soyer och Andrew Tettenborn, *Offshore Contracts and Liabilities* (Informa Law, 2015), s. 78 ff. Efterforskningar kring villkorens förhistoria har något nedsättande kallats för "the archaeology of the forms", *Polestar Maritime v. YHM Shipping (The Rewa)* [2013] 1 Lloyd's Rep 509 para 30.

bli mer avvikande och oförutsebart i förhållande till mer kortfattade nordiska villkor med mindre utförliga eller inga förarbeten, varvid den engelska bakgrundsretten naturligen får större genomslag.

6.4 *Tolkning av engelska villkor under svensk rätt*

I den motsatta situationen där försäkringsvillkor som utformats mot bakgrund av engelsk rätt ska tolkas enligt svensk rätt bör man på motsvarande sätt beakta engelsk rätt på området och den tolkningspraxis som där utbildats kring villkoren.¹⁵⁴ Något annat framstår som ofrånkomligt med hänsyn till att översättningen av villkor och inplaceringen av dem i en svensk eller nordisk rättslig kontext förutsätter någon form av tolkning av de engelska villkoren. Den engelska bakgrundsretten kan då bli en nyckel för att förstå de omtvistade villkorens syfte och funktion. Vid tolkningen av utländska eller s.k. transnationella standardvillkor enligt svenskt rätt framstår det också som mindre naturligt att låta svenska dispositiva regler bli styrande för tolkningen.¹⁵⁵ Avtalstolkaren bör i stället söka en lösning i harmoni med den tolkning som villkoren kan ha getts enligt utländsk rätt eller, ifråga om transnationella villkor, söka en lösning inom villkorens ramar och som bäst harmonierar med villkoren som helhet. Detta hindrar inte att det emellanåt kan finnas skäl att låta nordisk rätt få genomslag eller annars komma till annat resultat än vad som skulle följa vid en tillämpning av engelsk rätt, särskilt om tolkningen kräver att man tillämpar utfyllande rättsregler eller rättsprinciper.¹⁵⁶

7 Sammanfattande synpunkter

Sjöförsäkringsavtal tolkas som utgångspunkt efter samma principer som andra kommersiella avtal. Nordisk sjöförsäkringspraxis låter sig väl förenas med de tolkningsprinciper som vuxit fram för andra slags försäkringsavtal och för kommersiella standardavtal. Själva tolkningsprinciperna i sig behöver inte nyanseras eller anpassas för sjöförsäkringen som avtalstyp. Däremot är det naturligt att sjöförsäkringens och de underliggande standardavtalens särdrag får betydelse för urvalet och avvägningen av de olika tolkningsfaktorerna. Här kan man märka skillnader mellan olika slags sjöförsäkringsvillkor beroende på hur villkoren har tillkommit, förekomsten av vägledande förarbeten, hur fullständigt de reglerar förhållandena och vilket inflytande som utländsk rätt kan ha haft på villkorens tillkomst. Kännetecknande för

¹⁵⁴ Jfr *Mimona* NJA 1954 s. 573 där uttalade HD, att vid tolkningen av ett standardcerteparti av engelskt ursprung borde beaktas engelsk rättsuppfattning på området, oavsett om på parternas mellanvarande i och för sig skulle tillämpas engelsk rätt. Hithörande frågor diskuteras av bl.a. Erling Selvig, *Tolkning etter norsk eller annen skandinavisk rett av certepartier och andre standardvillkor utformet på engelsk*, TfR 1986 s 1–26; Grönfors, *Tolkning av fraktavtal* (1989) s. 47 ff.; Haaskjöld, *Kontraktforpliktelse* (2 uppl., 2013) s. 423 f. och Jonas Rosengren, SvJT 2010 s. 21 med vidare hänvisningar.

¹⁵⁵ Jfr Stefan Lindskog, JT 2014–15 s. 851 not 49.

¹⁵⁶ I NJA 1917 s. 73 tolkades uttryck i villkor utformade mot bakgrund av engelsk rätt i enlighet med den svenska rättsuppfattningen.

sjöförsäkringen är också att man förutsätter särskilda kunskaper om förhållandena på försäkringstagarsidan, som knappast kan räkna med något tolkningsföreträde. Många tolkningsfrågor i sjöförsäkringsrätten kräver eller underlättas i vart fall också av insikter om sjöfartens risk- och ansvarsfördelningsregler samt avgränsningen mellan olika slags sjöförsäkringar. I det avseendet kan sjöförsäkringen alltså sägas vara något av ett specialistområde.

Eftersom de nordiska tolkningsprinciperna ligger varandra nära bör man inte kunna förvänta sig några betydande skillnader vid tolkningen av de nya nordiska, men i grunden norska, sjöförsäkringsvillkoren NMIP 2013, beroende på vilken nordisk rättsordning som är tillämplig på försäkringsavtalet. Det finns säkerligen skillnader i betoning av olika tolkningsfaktorer, men sådana skillnader kan man också ha olika uppfattning om inom ramen för ett och samma rättssystem. Den nordiska rättspraxis som växer fram kring villkoren, liksom rättspraxis kring de tidigare norska sjöförsäkringsplanerna, lär få stor påverkan på tolkningen och bör beaktas för att skapa en enhetlig tillämpning av villkoren. Engelsk rätt, som har stor påverkan på sjörätten i övrigt, har begränsad betydelse för tolkningen av villkor utformade efter nordisk rätt. Däremot kan engelsk rätt ge stöd vid tolkningen av villkor som är upprättade mot bakgrund av engelsk rätt eller efter mönster av engelska sjöförsäkringsvillkor, där det kan finnas skäl för en harmoniserande tolkning.

Eftersom sjöförsäkringen sedan länge har utvecklats vid sidan av försäkringsavtalslagen och delvis valt andra mer branschspecifika lösningar har dispositiva rättsregler begränsad betydelse för tolkningen. Det är därför svårt att se en rättsutveckling liknande den på entreprenadrättens område, där Högsta domstolen i senare rättspraxis har valt att tolka standardvillkor i samklang med det bakomliggande dispositiva regelverket. Detta hindrar inte att tolkningsfrågor kan uppkomma där dispositiva regler kan få genomslag. Den allmänna försäkrings- och standardavtalsrätten kan ge vägledning i principiella tolkningsfrågor på sjörättens område. På motsvarande sätt bör sjöförsäkringspraxis vara av intresse även för tolkningen av andra slags av försäkringsavtal.